

מסכת אבות פרק שלישי

עקביא בן מהללאל אומר התפגל בשלישה דברים ואין אתה בא לידי עברה.

דע

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

הדברים צ"ה' אלוהיכם חיים כלכם היום, וזוהי המוחיה את עצמו. ועל כן ראוי להמשיך
 בזה הסוד בעצב כמו שאנו נמשכים להחיות את עצמנו, וזוהי מאמר מרע"ס (דברים
 א) וזכרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, בתחיית המתים. והתחיה מזה המאמר מה
 לריך לומר וזכרת בחיים אחר האומר ראה נתתי לפניך היום את החיים, מי לא יחפץ
 בחיים, ולא הולך לומר כן בשאמר ראה נתתי לפניכם היום ברכה, כי מפורש הוא
 מעלמו. והנ"ל שלפי שאמר למעלה שמהסוד נמשכים ב' דברים, הא' החיים וזוהי בעצם
 הראשונה, והב' וזה עובד וזוהי העולם שבהם ובהם, כמ"ס (סג לב) כי הוא
 החיים וזכר היום תלמידי ימים, הזכיר עתה שבהם בחיים מלך עלמם וזוהי הדקות
 ובה"ש"י כי הוא הוא מקור החיים, כאומרו (ההלים לו) כי עמך מקור חיים, וכתיב (חבלי
 און) בצור פני מלך חיים. כבר ידעת מה שהוקשה למאמר ז"ל שאמרו כל העושה מצוה
 וכמאמר בו, ומאמר הרור אשר לא יקים, והתשובה מי ששם בלבו לעשות כל המצות
 ושיבאו לידי ולא באה חלה אחת לבד די. ולז"ל לא עליך וכו' ולא אחת בן חורין, אבל
 יבטי העושה השקר: ונאמן הוא בעל מלאכתך, ודע וכו'. לתורה האלהית הזאת ב'
 האלוהים, הא' כל מצוה ומצוה, הב' כולם. ואמר למעלה ולא עליך בו' כי בכל חלק השיג
 וההכלות, הא"ב יעלה החלק כמו הכל כי לא תקבל חלוק ה"ו, ולא אחת בן חורין, וז"ל
 שראמן הוא, כי אינו כבשר ודם המקפח שבר פועליו כשלא ישלימו כל הפעולה, וע"ז
 ידע מתן שכרן של לדיקים המקיימים מאל"ף ועד תי"ו בו': ד"א ב' מיני שכר יש,
 הא' מאת הש"י, הוא אמרו ונאמן. הב' עבדי למצות אפי' לא היה הש"י מצוה,
 שהוא אומר מתן שכרן. דומה ר' ערפון בב' מאמריו להלל ובמאי, כי הלל אמר את
 ואין אני לי מי לי, ובא שמאי לחזק לבות בני אדם פן יאמרו את הלל אומר כך אנו מה
 בעשה וירפו ידיהם מן הסוד, בראותם כי לא יוכלו למלאות חיובם, ע"כ אמר עשה
 וזורתך בו' כמו שפירשתי שם. וכן עשה ר' ערפון אחר שאמר היום קצר והמלאכה מרובה
 אחזר ואמר לא עליך, ואולי כי חזר ואמר ופירש במאמרו האחרון. ויש לדעת שאמר ג' דברים
 ושכחן שוב, את למדת, ונאמן, ודע, כלם יורו על ענין אחד. והנ"ל שבא לתרץ ב'
 יקושיהו במה שאמר ואם למדת הורה הרבה, שנראה שלפי הלמוד יהיה השכר, הא"ב
 הטעם והשכחן מה יעשה, והב' והלא אנו רואים ר' חנינא בן דוסא שהיה יודע כל
 הסודות כולם ואיך שברו. והשיב לראשונה, ואם פעולתך צבורה גדול הלא לפום לערף
 אגרא כי אינו מקפח שבר כל נדיה, וכבר אמרו ז"ל כיוצא בזה על פסוק (ההלים קג)
 גי הוא ידע יארו, ולב' השיב ודע מתן שכרן בו', כי לא יפרע הש"י לדיקים מאלו
 העושות, כמו שכתבתי במשנה הוא היה אומר מרבה בשר, ואמרו ז"ל לא נברא העולם
 אלא לאחזב בן עמרי ולר' חנינא בן דוסא, כי לא היה כאחזב רשע ועשיר, ולא כר'
 חנינא בן דוסא עני וחסיד, על כן אמר לריך שחזע מתן שכרן של לדיקים לעידי
 לצוא. משל למלך שהיו לו ב' משרתים. הא' שרת אותו שלא כראוי, והב' כראוי, להא'
 זמן לו שכרו ולא נעפל בו יותר וגזלוהו ממנו, מה הועיל בעמלו, ולב' נתן לו שכר
 באופן שיהיה ממנו הוא לבדו ולא נגזל ממנו כלל. כך הש"י משלם לרשעים מעושות
 זה העולם, וללדיקים מעושות אלהיות. וזהו ודע מתן שכרן של לדיקים וכו':

א עקביא בן מהללאל אומר התבבל בשלשה דברים. ■ השיב ר' יהודה אין עזרה
 נעלת על אחד מישראל בהכמה וביראת חמא כעקביא בן מהללאל. ובאמת
 דבריו מעידים על שלמותו וזכו שפרש. יש מפרשים כי לג' סבות יחמא האדם, הא'
 הסגלותו על חביריו וזוהי אהבה ולזה ירצה לעסקה, הב' הרבות בהמונים ובקנינים
 המדומים

מסכת אבות פרק שלישי

דע מאין באת . ולאן אתה הולך . ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון .
מאין באת מטפה ברוחה . ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה . ולפני מי
אתה עתיד לתן דין וחשבון . לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא .
 רבי

פירוש מהרב הראשי ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

המדומים, הג' בהשגו שאין דעת וחשבון בשאלו אשר הוא הולך שמה. והסודן הזה
 הפליג להזכיר במוסרו זה לבל יחטא האדם בשום נד, ואמר כנגד הא' דע מאין באת
 ולא תתנאה, וכנגד הב' ולאן אתה הולך, כי כל קנייך לא יועילוך ויהיו כאין וכאפס
 הענויך, אדרבה יהיו למשא עליך כמאמר התנא מרבה נכסים מרבה דאגה. וכנגד
 בג' ולפני מי וכו'. ובזיקרא רבה הולתו כל זה ממלה אחת. (קבלת יב) וזכור את בוראך
 בריאתך, בורך הוא הקב"ה. בוראך הקב"ה כמשמעו. ואם כונת התנא כדברי זה המפרש
 אזמר אני שסדרו גלות מאד מנ' פנים, הא' שהחטאים הם ג' מינים, א' כי יחטא
 אדם לאיש, ב' ביטו לבוראו, וזה יתחלק לב', מעשים, ודעות, כנגד הא' אמר מפני
 כרוחה, וכנגד הב' לאן אתה הולך, ואל תחטא בהענוים נשים נכריות ומאכלות
 אכורות, ואפי' מן המותר תפרוש את עצמך, וכנגד הג' ולפני מי, לפני חוקר לב
 ובוהן כליות אשר לא יפלא ממנו דבר. וממלאו לפי זה דברי התנא מכוונים עם דברי
 רבינו הקדוש בתחלת הפרק השני כמו שפירשתי, כי שם כלל כל אלה הג', מדות,
 מלות, דעות, אלה שרבינו הקדוש דבר בענין עשיית המלות, וזה התנא לפרוש מן
 העבירות. ואע"פ שזה הפירוש נכון בעיני יש לחוש לאחד מגדולי הדור שהקשה כנגדו.
 תחלה כי זו הסבה לא תספיק לבלתי התנאות אדם על חבירו, כיון ששניהם מהסרבה
 אחת ובענין אחד נולדו, ובדאי שהיא סבה עלמית לבלתי התנאות על הגלגלים או על
 המלאכים. ועוד כי מן הנראה כי בזכור כל אדם מאין בא יבוא לידי עבירה, כי בזה
 יהיה התגלותו גדול על חטאתיו, וכמו שטען דוד ע"ה (תהלים נא) הן בשון חוללתי,
 ומשה רבינו ע"ה (שמות לב) למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הולאת מארץ מצרים בזה גדול
 וביד הזקק, אדרבה יש לאדם לחשוב קדושת נפשו ומעלתה, ובאין ראוי לחלל קדושתה
 בטומאת העבירות, והש"י שעתיד להביא בדין הגוף עם הנפש, הנפש יתבע תחלה כחומר
 (ההלים נ) יקרא אל השמים מעל, ואמרו ז"ל משל לכהן שהיו לו שתי נשים האחת בת
 כהן והשנית בת ישראל ועמאו את העיסה על מי הוא כועס, ובפירוש אמר שלמה
 (קבלת ה) האלמים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דברים מעטים. יראה אל תחשוב
 להתגלל בכחיותך על שגיותך, כי אתה יחיד בתחומים כמו שהוא יחיד בעליונים,
 ואמר (שמואל א טו) הלא אם קטון אתה בעיניך, ומנע זה אתה מתגלל ראש שבטי
 ישראל אתה, ולכן היית ראוי לדקדק מאד בכל מעשיך. וכן אתה הכתוב (איוב יד) אדם
 ילוד אש וגו' כלץ ילא וימל, אף על זה פקחת עיניך. בצומרו ילוד אשך רנו לעפה
 סרוחה וכמו שפרש בע"ה, קצר ימים, לאן אתה הולך, כלל ואחר כך פרע, כלץ ילא
 וימל, והוא ענין בעלמו שכיון שהא, מטפה כרוחה, לא שהיא כרוחה שאינה ראויים
 שילד הוצר מנוה כמ"ש חז"ל, אלא ודאי כיון להעדר הקודם להיות, והוא ענין דברו
 כלץ ילא וימל מתחלה ואחר יצא כלל, קצר ימים הולך מיום אל יום לבית עולמו. וזה
 סעיף מוצר דברי התנא שאמר ולאן אתה הולך ולאן אתה עתיד, כי בכל יום
 ויום אדם נוסע ומתקרב אל המות, כחומר (תהלים פז) עני אני וגוע מנוער, והתכנס
 עיניו בראשו כשחומר לו שינסה קלות ראש בעלמו, אמר איך תשמה והנה אני גת עתה,
 וראה דקדק (כריסות לא) וי' לן דמיתתן, לא אמר וי' לן די נכות, כי עתה בנות ובעוה
 שאת לחטו נוסעים אל המות מרגע לרגע ואיך תשמה, וכמו שאמרו לו הלמדיו ואק
 מה

מה ימא בתוך אמר להם הי תורה והי מלות דמגנו עלן. כי מחוסר נחיה ולא נמות, כי לדיקום אפי' במיתתן קרויים חיים. וכיון בכל זה לזרזם שלא ימנעו אחר שחוק וסקלות ראש מרגילים לערום, כי אם שמחת הגפש, ובתיב (קפלה ג) לשחוק אמרתי מהול ולשמחה מה זה עושה. ואולי כי רמז באומרו ווי לן דמיתקן, כי בהמשכנו אחר החומר נאחנו מחוברים כמחוס, כי הרשעים אפי' בחיים קרויים מחוס, ולז"ל הי תורה. והתחלל על כל זה ואמר אף על זה פקתה עיניך. ומחוק הקושיות האלו פירש הרמב"ם פי' אחר ואמר, כי הארון הזה במוסרו הפליג להקמתו עפע קיים לבחתי נחמא, וזה כי השחוק וקלות ראש מרגילים לערום, כי אין גורם גדול לחטאים כהיסח הדעת, וכמו שאמר הרמב"ם ז"ל בהלכות שביתת העשור, ולכן כיון שהנח להביא העצבות גלב הארשים כל יסוחו דעתו וישכחו עלילותיו, ראונו העיקר, כמאמר (דברים ה) ורם לבדך ושכחת, (שם) השמר לך פן תשכח, (הפליס טח) וישכחו עלילותיו, (שם י) מהרו שכחו מעשיו, ולז"ל דע מאין באת, ותדע שבת הרכבתך, ותרגיש כי אתה עובן לחלים ולמקרים רעים מאד הרכבתך, ולא תדע מה ילד יום, לכן אל תשמח במעלותיך כי ה'ין בני קיימא, וחאת שנית תעשה תרדנה עיניך דמעוה ותתאבל על עמלך כי אתה גווע ומוסע אל המות, ועוד בה שלישיה כי אתה מוכן ליתן דין וחשבון, ולכן ראוי לך לזבוב לבוש רוגז ואימה ולא תחטא, כאומרו (הפליס ד) רגזו ואל תחטאו. ולפי שאלו הדברים מגיעים עפע של אדם ומקללים רגליו מלחשוד בדבר עבירה, אמר (ולאן אתה הולך) [ואין אתה בא] ולא אמר ואתה יגול, וכמו שדקדק רבינו הקדוש בדבריו. ודברי זה הארון הם מיוסדים על גדתו שהיה ירא חטא, ותפס לשון הכתוב (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבחתי תחטאו, כמו שאמר במשנת ויחי מורא שמים עליכם, אמרו ז"ל כתיב [(הפליס ג) עבדו את ה' ביראה, וכתיב] (שם ק) עבדו את ה' בשמחה כו' * , ויש לתמוה כי מן הנראה לכאורה אין אלו כותרים, ואילו היה אומר עבדו את ה' בעצבון היה קשה. אבל כיוונו שהאמת כי הירא ח"א לו שישמח שם (מקבילים) [מתגודים]. ובבר זכרו ממלך שהיה לו אח בחור מורגל בקלות ראש, וקראו לאכול עמו ותיב לחלות על ראשו חרב ברוח דק מאד וחזק, ויהי כשבתו לאכול וירא חרב ויזדעזע ויירא לפשו ולא חל להם בפעם ההוא כי נעלז אל לבו, ויאמר לו המלך מדוע פניך רעים ואין אתה אוכל, ויען ויאמר ואיך לא ירעו פני ואיך אוכל בראותי חרב על ראשי. אז הוכיחו אחיו ואמר לו ואיך תבטח בזה העולם ותשמח בו, ויוסר הבחור מכיום ההוא ומעלה ויבטח בגדי גאותו וילבש מעיל עמו ובושה. וזו היתה כוונת הגאון במוסרו זה. ומה שנראה לי שכלל בדבריו דברי הפירוש הראשון וגם הפירוש השני כי הכל בכלל דבריו, כי אלה הדרכים שזכר זרעים העצבון בעלם וקוברים בעול הגאון במקרה, ואילו היה מוכיר דברים אחרים לבחתי הגאון היה מקום לקושיות הרב. ויש לי לומר עוד שאלה סג' דברים לריכס כל אחד אל שלאחריו, וזה כי מחשוב האדם בהרכבתו הפחוקה יבא להרבות בהעונוים לחזק את גופו, ולז"ל ולאן אתה הולך. ומחשוב ביום המות יבא לחשוב כי אין דעת וחשבון בשאלו אשר הולך, לכן הזהיר על ג' דברים ביחד :

ולפני מי אתה עתיד. לא אמר ואל מי אתה עתיד ליתן דין, כי אם דקת מה תתן לו, אמר שלמה ע"ה (משלי ט) כי בי ירבו ימיך, אם חכמת וגו'. ואמר כי תקבל תועלת ואני לא תקבל ממך רק הכל לך לבדך החשבון, אלא שאתה עתיד ליתן לו לפני ית', ואם תשיגך בוסה באותה שעה אוי לה לאותה בוסה כי לעד לא תמחה. ולזה אנו מתפללים בכל יום לא נבוש ולא נכלם לעולם ועד, ולזה הפירוש יתרוך מה שיקשה והלא יחד יפחד הנותן חשבון לפני הדייט שלא יוותר לו כלום: ד"א אמר דוד ע"ה (תפליס לד) בקרב ה' לנשברי לב, הנמנעים מן החטא בשני פנים. א' מחמת שברון הלב, כאילו האמר אדם שהיה להוט אחרי העבירה ונתחבר בקורות רעות ונעלז הרבה וממנע מן

פרק פירוש מהרב החכיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל שלישי כה 49

העבירה . סב' שהבחין בשכלו גמות העבירה וגדול המנוח עליה ומנע . לאלו סב' אמר קרוב ס' לשבירי לב , אבל לא יושיעו אלא שהוא קרוב לו שבקראו אליו יענה , אבל דכאי רוח יושיע ולא כשבירי סב' . ובאמרו מאין באת כיון לשבר סב' כעב , ובאמרו ולפני מי כו' כיון לשבר הרוח ולדכאו . וכך הוהה הקושיא . ועם הסב' דע מאין באת , ויהי די שפרסם לומר ראה קלות ה'ה הדברים , כי הפוגע את חבירו בתחלת דבריו שאלו מאין באת , ולאן אתה הולך , ולמה , והצ"פ שהיינו מדקדקין כך מתוך מאמרו , דהא לפרסם מאמרו ולסודיעו לרבים . ד"ה הגאון סבת כל העבירות , וסבות הגאון ג' , הכנות הגוף יופי גבורה , עושר , וחכמה , אל יתהלל חכם בחכמתו , ובמשנת מאד מאד סוי שכל רוח תמלא מאמר נאה מודיע כי כל אחת מאלה הסבות מביאה את בעליה לעבירה גדולה , היופי והגבורה לעון אשה איש , דכתיב (משלי ו) ואשה איש גפש יקרה תלוד , יופי גבורה . העושר להסרת הבטחון דכתיב (איוב לא) אה שמתי זהב כסלי . החכמה לדבר על ה' תועה ולהסתכס על בוראו ית' , [לוא אמר] מאין באת מטיפסה סרוחה ותעקור גאות היופי . והמשל אותו נזיר דשמעון הצדיק (גדלים דף ט:) . ולאן אתה הולך לקבר , ואין שם בית מדות ועלויות מרווחים , כאלוהי מעשה של הבעל השוכה סלח הוא כחוב על ספר הישר . ולפני מי אתה עתיד , שלא תועיל שם חכמה . ועוד שכפי חמתך ידיך כמעשה דר' יוחנן בן זכאי (ברכות כה) : ד"ה כל המשנה מדברת בשבחון הגאון , כי המתגאה יתגאה לג' סבות , ממה שממנו , וממה שבין , וממה שאליו , (הגלים קלח) ה' לא גבה לבי , ביחסי , ולא רמו עיני , בהיותי יולא ובה לפני העם , ולא הלכתי וגו' . להיותי נמשח בשמן המשחה . מאין באת , מה שממנו , ולאן אתה הולך , מה שבין , ולפי מי וכו' , מה שאליו , ואיך התגאה לפניו והלא הוא שוגא כעב הגאים , כאמרו (שם נ) ה' מלך גאות לבש , כל אומן סאני לחבירים . ואמרו דרך לחות שאומר לגאח אין אני ואתה יכולים לדור כאחד , ויורה לך זה אומר ולפני מי וכו' , שהיה ראוי לומר דע שאתה עמיד ליתן , אבל אמר ולפני מי שהוא שוגא הגאים . ויתכן לפרש ע"פ ולפני מי וכו' הצ"פ שהסרתך שמהיה שכל בעיניך , אל תע אל קאה אחרון , כי האמר בלבבך איני נעדר למאומה ואיך יתכן שיביאני הש"י במשפט על כל נעלם , אלא ודאי דע כי עם כל זה אתה עתיד וכו' , מכאן הבחין כי סוד גדול להש"י כך . ואמשול לך משל למת הדבר דומה למלך שעבר בדרך אחד וראה נער אחד שאינו זריז ונחמד רק לבוש בלויי הסבות נכזה מאד ולקחו עמו וחבוקו ונשקו , סלח כל רואיו יאמרו כי סוד גדול למלך בו , ואילו היה זריז ומסיר ונחמד לא היה מצוא לחשוב ככה , ויתכן לומר שלעבד לקחו . וראה מה נחמד מאמר האדון הזה שזוה לואה ג' בה התוקן מה שאפשר שימחק מן הסך בשני דרכים הקודמים (כמו שאמר) [כמו שפירשתי במשנת] והיו מתחבב , ואל תרבה שיחה עם האשה , כאילו יאמר ראה שזה הסס הג' בו מהתועלת ממה שבסמים הקודמים , וזו חכמה גדולה , כי בשערך שאתה עתיד ליתן דין לפני מלך כל גאים אז תשפיל עלמך . וזה ע"פ ולפני מי , ולא אמר ואתה עתיד :

עקביא בן סהלאל אומר וכו' . יש מפרשים על הגאון . והביאם אל זה ע"פ מאמרו מאין באת מעשה סרוחה , וכבר פירשתי על זאת הכוונה . ויש מפרשים לוחה על כל העבירות . ולפי זה אני אומר שהסירנו מהכסל בנ' דרכי חשך ואפלה , בהם גכללים כל מיני העבירות כלם . הא' דרך חשך ואפלה העוקרת את הכל האומרת ע"פ ה' את האדן , סב' המשליכים עלמם אחרי התאוות הגופיות , אין מעלול לפניהם בין **אסור** למותר **היה** נכריות ומאכלות אסורות , והצ"פ שהם מאמניים שיש דין ויש דין סנה סס ומכרים ציד יורס לא יתנס השב רוחה . והג' סס כח הבטלנים , כי הצ"פ שלא יעשו עבירות חופאים חטאה גדולה לבלתי עמוד על נפשם ולהקן לדה לדרסם **בסיות** לאל ידם לעשות . כתב רבינו יונה ז"ל , רבים חושבים כי לא תאבד הנפש בהמנעם

מטוב ולא ידעו ולא יבינו וכו'. וסוף דבריו כי הפורק עול-תורה ועול המצוות נחשב כעובד ע"ז. ודוד ע"ה בראש ספרו הזכירם שלשתם (הגלים ה) אשרי האיש, על הדרך הא' אמר אשר לא הלך בעצת רשעים, הזכיר הליכה, כמו (דברים כט) כי צשריות לבי אֶךְ, (הגלים ט) ילכו צמועותיכם, והזכיר עֶלֶה כי הם יסחירו דעתם מהמון. ובדרך חטאים לא עמד, (קהל ז) כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ובששב לנים לא ישב, הוא מושב יושבי קרות כמו שאמרו ז"ל שנים שיושבים ואין בנימס ד"ת הרי זה מושב לנים. והנה זה הארון הזכיר ג' דרכים מתוכם יהיו נלולים מאלה הדרכים הזכירים. דע מאין באת מטפה סרוחה, ותגלל מכת הרשעים האומרים עזב ה' את הארץ. וזה כי איך יהכן שמהחלה צרה וגרועה כזו ילא נמלא וכבד משכיל התכמות על אמתתם, מבלי השגחתו ית' הפרעית באדם, ואחר הקדושה שעניינה על ההשגחה כאומרו מלא כל הארץ כבודו, אהה חונן לאדם דעת. כי ח"א שהדעת אשר באדם יהיה ע"י אחד מהנבראים, כמ"ש (בראשית ה) נעשה אדם בצלמו, כי הארץ חספיק לטוילאו חי, לא לתת לו הדבור וההשכל, כמ"ש הר"ן שם, ואם תעיין במזמור (תהלים קלג) ה' חקרתי וידע, תמלא שמכאן הוכיח דוד ההשגחה, אמר גלמי ראו עיניך, וכן כתוב (שם ה) מפי עוללים ויונקים, משא"כ בצממות כי לא יעלו מיום הולדם עד יום מותם רק בחזק גופם וגדלו כמו הצמחים. והתנא חידש שאמר הסתכל בעפה סרוחה שבאת ממנה וחכיר כי יש אלהים בארץ ותשבר מתלעות עול האומר בלבו אין אלהים. ולאן אהה הולך למקום עפר, ותבדיל התענוגים והחמדה והקנאה ותגלל מן החטאים. ולפי מי אהה עתיד וכו'. ותגלל מכת לנים המוילאים כל ימיהם לבעלה, כי בחשבך שיש לך לתת דין וחשבון איך תוכל להתחפק לראות ברעה אשר תמלאך ביום שידובר בך:

תבו דברי עקביא המבולאים צפו להרחיק אדם מן העבירה. אמנם החשוב כי התנאים הבאים אהריו נתנו כלל גדול להגיל האדם מן העבירה. והוא כי יעסוק בתורה יומם ולילה גם בשכבו גם בקומו לא תתפרד אהבת התורה ומחשבתה מלבו, כדי שלא ימלאו העבירות לב פנוי להכנס בו. ואשים לך משל לשני בני אדם מאמינים בתורה אחונה שלמה, כמי שראה המלך ולא יוכל להכחיש מליאותו, והאחד לא היה הוגה בד"ת ופגע בדבר ערוה ונכנסה החמדה בלבו יען מלאו פנוי, אפי' יתרו בו לא יפרוש מן העבירה ולא יסור ממנה אחד שנתמלא מהחמדה הטיח לא יאזין מה שיאמר לו. והנה השני היה חושב בד"ת לא נכנסה החמדה בלבו כי לא נתן עיניו בה והוא ניטול מכת תורה אלהיו אשר בקרבו, כאומרו (שם לו) תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו, ולז"א המפנה לבו לבעלה מהחייב בנפשו. שלמה ע"ה ביאר כל מה שאמרתי לא יפל דבר (משלי ז) כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך יעס וגו' להליך וגו' העוזים וגו' השמחים וגו' להליך וגו' העוזבת וגו'. הזכיר בפסוקים הקודמים על אהבת החכמה ובקשתה בכל עו. אמר כי הכנס בלבו ושם תהיה תחנותה, באופן שלא תוכל להכנס חמדה העבירות בו בשום לך, וצוה תלילו מדרך רע מאיש שהוא יושב צמושב לנים, כמו שמדע מעניינם שהם מדברים עם האנשים שפתי חלקות להתלוץ בהם. העוזבים ארחות יושר הם החטאים. ולז"א ללכת בדרכי חשך, כאומרו (תהלים ה) ובדרך חטאים לא עמד, מורה על החמדה עד שהתירו עלמם אל כל שתאלס תאוה, אמנם הם אינם שמחים מזה, כי בהעלותם על לבם דרכים וחושבים ביום הדין אע"פ שהוא מוספק אולם יחשבו ויחר להם, אלא שילרס מכניעם ומשעבדם. (משלי ז) השמחים לעשות רע. והזכירם ממנה למעלה, לומר כי זו גוררת זו, והוא מה שחידש על דברי דוד הנביא, כי מהיטול יבוא לידי עבירה, ואחר התנהגו בעבירות ימים רבים יעלה למינות, כי פגע כל אדם להתנחם מרגזו ומעלבו, ולא יוכל למלא מוחה יותר בקלות משקור את הכל, ולא יסמה בנשואו רע. ולפי שכל העבירות כקף מאירים וגלוי עריות כקף שנים

מסכת אבות פרק שלישי

ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר יהי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את בגדו תיים בלעו : ג רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שישבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים . שנאמר (תהלים א) ובמושב לצים לא ישב . אב"ל שנים שישבין ועסקים בדברי תורה שכינה שרונה ביניהם . שנאמר

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

הזכיר בסוף שגם מוז שהיא החמורה הגדולה להרחות האשה הזרה, ואמר איש עני אויך חנניה בכה שחן לה זרות עס חלוף נעוריה ועס חלוקה, ואיך חנניה זרות עמך שכן לילה חחחחח וזין זקר חפרד ממנה :

ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר יהי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו היים בלעו . ולא היו משגיחים באחרות עקביו . וזהו כי המתחייבים מעלמם מועטים לכן הזכיר על המייסר מהו . ועעס רעו , כי לא די שהגדול מהזכיר זולעו כדגים שנים אלא איש את רעו השוה לו בלעו :

ג רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבים . דע שהשלמות מהשלם עולה מבי דברים יחד . הא' מהיותו נבדל מעון , והב' בעסקו בדברי תורה , וכן אמר דוד המלך עליו השלום (הלים ח) אשרי האיש וגו' כי אם בחזרת ה' , ולכן סמך רבינו הקדוש דברי אלו ההנאים המדברים על ת"ת לדברי עקביו . ויסקן כי בא לומר שהמנות האמתיות מן העצירות הוא השתדלות בדברי תורה כי כל שלבו פנוי מן התורה א"ל לו להנלל מן החטא . ולכן קרא לבעלים לנים . והנה הסבות אשר יחייבו את האדם להמשיך אחר העצירות הם ג' . א' כי התאווה נטועה בלב האדם , כאומרנו (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו , הב' שיערבו לו העצירות לא כן התורה והמלות , הג' כי תאות היצר רבה ועוזריו עומים , כמו שהמשילו שלמה ע"ה למלך זקן וכסול . וכאשר יסלק האדם שני המונעים , זה השלישי קל מהרה יסתלק , כי מעט מן האמת ינאח הרבה מן השקר , כמו שמעט מן האור יצירה הרבה מן החשך . וז"ל שלמה ע"ה (משלי ז) כי הבא חכמה בלבך , כמו התאווה , ודעת לפשך ינעס , כמו התאוות הגופניות , הנה קל מהרה יסתלק , (עס) להליך מדרך רע , ואפי' מן האשה הזרה שהיא שקולה כנגד כל העצירות שבתורה :

ואין ביניהם דברי תורה . ■ מפני שלא אמר ואין עוסקים בחורה כמ"ש בכוף , אמרו בזה שהרצון בו ע"ד וכל מעשיך יהיו לשם שמים , שצריך האדם לכוין כל מעשיו שיאל מהם דבר לעבודת הבורא . ופירוש יושבין ועוסקין בספרותם . וז"ל כי הספרים בים בין ד"ת ובין [עסק] התורה , כי דברי תורה פסוק או הגדה או שמועות פשוטות , ועסק התורה ע"ד פלפול וסברה להוילא הדבר לאמתתו . ולזה אמר שנים שיושבים ואין ביניהם חפי' ד"ת שהוא דבר קל שהוא מושב לנים , אבל לא יחייבו בעלמם צעקה כי אין הכל מוכנים לכך . אבל שנים שיושבים ועוסקים ע"ד פלפול שכינה שרויה ביניהם . ואמר אבל , לפי שהדברים שחזר לעיל שלא ינעס אדם צביעולם יחשב עליהם שאין שטר גדול בקיומם , אמר כי העוסק בחורה יש לו שטר גדול , והטעם כי עונש צטולה לפי גדול שטרה , שנאמר ובמושב לנים לא ישב , ואמרו כי הראיה מכוף הפסוק כי אם בחזרת ה' הפנו , כאילו אמר לפי שהוא בחזרת ה' חפנו לא ישב במושב לנים שאין בו תורה ה' . ולי ראיה גמורה היא מהפסוק שהזכיר , ה"ש לילנות גדולה ממי שהמרו לו מנה אסורים שעה אחת וכל שהמנה יסיה שלך והוא צעל , הלא הוא מהלוצץ מהסובים ומבזה אותם , קן הצטל מד"ת אתר שידוע שהכר בגדול הזה אינו כי אם לך ממש . וכן אמר

מסכת אבות פרק שלישי

שְׁנַאמְר (פלאגי) אָז נִדְבְּרוּ יְרֵאִי יִי אִישׁ אֶל רַעְוָה וַיִּקְרָב יִי וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר וְכָרוּ לְפָנָיו לִירֵאִי יִי וְלַחֲשָׁבִי שְׁמוֹ . אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם . כַּמְנֵן אֶפִּילוֹ אֶחָד שְׂוִישָׁב יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שְׂהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׁבֵר . שְׁנַאמְר (איכה ב) יִשָּׁב בְּיַד יְהוָה

פירושו מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

כחכם או להס לבניות מעלבונוה של תורה, הרי קרא הסבל מד"ת עונב, והוא המטות הנה. וכנגדה הנביא ישיה את אנשי דורו שהיו בעליה מהתורה קראם אנשי ללן. שגא' (ישיה נח) לכן שמעו דבר ה' אנשי ללן, והיא סוראם אמתית על כל דברי אלה: **שְׁנַאמְר** אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו. הרי מפורש שבדבר הסריך עולם ופלוול הסגא מדבר. וכתב ר"י ז"ל פשט הפסוק הוא על הסדיקים לעתיד לבוא, כשיראו בני אדם את מעלתם יאמרו ועל מה צא להם ככה, ויענו ויאמרו מפני כי מתחלה נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכתב ספר זכרון לפניו ונתן להם סכר פעולתם, ע"כ. וכתב סר"ג שזון ז"ל ואל חשבוב שאמר זה דרך הפלגה, כי אם מבוחר בעלמו מק"ו ומה אם עובדי ראונו שעושים ללמים הכל המה מעשה תענועים מושכים עליהם כחות רוחניים, אדם שנברא בללם אלהים עאל"ו שכשיעסוק בחורת אמת שהסרה עליו שכינה. (ודע כי יש טעות בקלף ספרים שכתוב בהם ויכתב בספר והכתוב הוא ויכתב ספר). והנה ראה בו ענין נכבד, והוא כשהסדור רשע, הסדיק שנמלא בו שכר גדול. והמשל למדינה שברחו כל יושביה ומרדו במלך, ואז קם שר אחד ושם נפשו בכפו והחזיק במדינה וקרא בשם המלך, הלא כשירוע למלך יכבדו ויכשאו מעל כל השרים אשר אחרו. ולזה עלה שר אברהם אבינו לאין סוף. והנה הכתוב אמר למעלה (מלאכי י) ועתה אנתנו מאשרים זדים, הם פושעי ישראל, גם נבנו עושי רשעה בכופרים, גם נתנו אלהים וימלטו, שעשו העבירות אשר כתוב בהם כרת להכעיס לבחון אם התורה חכריתו, והנה אלה נמלטו, ואז הסדיקים אשר בדור הרע הוא מתחזקים בחמונתם ונדברו איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע, ולא ראה שיכתב זכות אלה צין שאר הסדיקים, רק נכתב ספר זכרון בפני עלמו, וכתוב בחלתו זה הספר מיוחד ליראי ה' ולחשבי שמו:

וכמין שאפילו אחד. מפני שאמר למעלה ואין ביניהם ד"ת, ויושבים ועוסקים בחורה, הונך לפרש שיושב ועוסק בחורה. ואילו היה אומר סתם מנין שאפילו אחד סינו חושבין שאינו עוסק אלא מדבר. ויביאנו אל זה אומרנו קובע לו שר ולא אמר שכמה שרויה עמו. וזה כי דרך השרים לתת לעבדיהם שר באחד משני פנים. או דבר לאתגר, או ירושה לעולמי עד, שכותבין בפנקס יותן לפלוני כך וכך בכל שנה ושנה לו ולדעו עד סוף כל הדורות. אמר שאפילו אחד שכו לאין סוף, שהש"י קובע לו שכרו במקום נאמן כל ימות עולם ועד:

שְׁנַאמְר ישב בדר וידום כי נמל עליו. ירמיה ע"ה היה מקוין על אבדת צים המקדש, ועיקר דאגתו היתה על התורה והשלמות, והיה מתנחם ואומר (איכה ב) זאת אחיב אל לבי וגו' חסדי ה' וגו', ואמר זה על הכלל. אח"כ דבר על לב היחיד כשלב, ואמר (=) טוב ה' לקויו, כי אפי' יחיד בדורו ישגיח הש"י וישים עינו עליו לבונה, ועז"א ישב בדר וידום כי נמל עליו, ואע"פ שלא ימלא חבר שיעסוק עמו. ואמר כי נמל עליו, נחמה גדולה ליחיד שהוא כי נמל עליו קיום העולם, כי לדיק יסוד עולם, וא"כ הוא נמל שר כאלו היו רבים העוסקים, וכמ"ש עד שגא אברהם אבינו ע"ה וקבל שר כלם, וכחיב (מהלל קים) עת לפנות לה' הפרו תורוהך. אמר למעלה טוב לגבר כי ישא עול התורה והמלות נבטרו, וגם אם לא יהיה לו חבר ישב

נוכח אבות פרק שלישי

יָרִים פִּי נִטַּל עָלָיו : ד רבִּי שְׁמֵעוֹן אָמַר שְׁלֹשָׁה שְׂאֵבְלוֹ עַל שְׁלֹחַן אֶחָד וְלֹא אֶמְרוּ עָלָיו דְּבָרֵי תוֹרָה בְּאֵלּוֹ אֶבְלוֹ מִזְבְּחֵי מַתִּים . שְׂנֵאָמַר (ישעיה נח) פִּי כָל שְׁלֹחַנוֹת סָלְאוּ קִיָּא צִיָּא בְּלִי בְּקוּם . אֲבָל שְׁלֹשָׁה שְׂאֵבְלוֹ עַל שְׁלֹחַן אֶחָד וְאֶמְרוּ עָלָיו דְּבָרֵי

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

כדל ולא ימנע מה"ח, וידום שאינם שנים להרים קול, כמו קול דממס דקה, וכשנאמר אל היחיד בערך עלמו תהיה שתיקה לגמרי כמו וידום אהרן. כי נטל תרגום נשא נטל נטל עליו עול הסורה המכר, ואז פוז לו והוא השכר שקובע לו, כי הש"י לא היה בורא עולמו אם לא בעבור הסורה שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם וליילה וגו', משל למלך ייחד אלף אלפי פרחים לתת שכר לשומרי המבצר אשר כל מלכותו תלויה בו, והיו השומרים אלף, אם מעטו נותן שכרם משלם כמו אם היו אלף, כי אין כילות אללו, ולזה היחיד הזה אחר שהוא מקיים יטול שכר הכל כאשרם אבינו ע"ה שקבל שכר כלם :

ד רבִּי שְׁמֵעוֹן אָמַר שְׁלֹשָׁה שְׂאֵבְלוֹ עַל שְׁלֹחַן אֶחָד . לפי שאמר למעלה הרי זה מושב לנים, אמר עכשו שיש ג' אחרים ראויים לעונש גדול מן הראשונים אם יתבטלו מדברי תורה, ונחשב להם לאשמה רבה משני עעמים, לפי שהם רבים וכל שירבו בני אדם ראוי שירבה ציונים זכר הסורה, צרב עם הדרת מלך, ועוד שנהנו משלחמו של מקום, והלא הנהנה מסעודת ב"ו לריך לשמחו קל וחומר הנהנה משל מקום. כתב הר"ן' ששן ז"ל פליאה נאגבה ממני דעת פעם שלשה ולא אמר בנים. ואולי כי כב' יתעסקו בדברים ויהיו נדונים כשוגגים, אבל כשהם ג' היה לו להשלישי להזכירם. וז"ל כי כל שיגדל הקבוצן יתחייבו יותר להזכיר שמו והשוכחים צעת היתה מחללים. ולפיכך עלה שכר פתחם לאין סוף כי נתחלל ע"י זמרי ונתקדש על ידו. אמר הנביא (מ"ה ז) השד שואל והשופע בשלום והגדול דובר הות נפשו הוא ויעבדוהו. כי בהתקבץ שלשה אל חנני' תגדל אשמתם כעצות העגלה. ולכן אמר שלשה שאכלו ועשיתם כאלו עבדו על דת, ומום העטם נתחייבו שלשה בצרכת זימון שיקדש האחד את השם צרכים :

באלו אבלו מזבחי מתים. פירשו צו הגלגלים וקראים מתים בערך חי העולמים, והמדברים בדי"ח יורו כי נתן הכל מאת רובם שמים, ואלו שלא אמרו ד"ת יכפרו צום וכאילו אכלו מזבחים ויתחייבו להם לכל לבדם. ולי נראה כי זכחי מתים ממש הם, כי הכסילים יתחייבו כי המתים אוכלים. והודיענו ההנה כי הש"י צוה כל אלו הדברים כדי שיעבדוהו בני אדם, ולכן כשימשך החכמה אז יחשבו ההכנות כמו החכמה עלמו, אבל כשהוא להפך תחשב אותה האכילה כאילו לא היתה בעולם, כי הדברים שסופם להפסד כאילו נפסדו מעתה, ולכן נחשב לאוכלים שלא המשכו חכמה האכילה כאילו לא היתה מעולם אכילה כלל, אבל הם נזמים כאוכלים ואינו כן. לפי האמת, כדמיון המתים שיחשבו אוכלים ואינם אוכלים. אבל כשאמרו עליו ד"ת כאילו אכלו משולחמו של מקום, כי אלו הדברים ח"פ שהם מהדברים שיקבלו הפסד, בהתחברם לדברים הנחייים ויהיו הכנה להם, יתחייבו להם, יתחייבו להם נחייים. אמר ההנה אם אין תורה אין קמה, וא"ל שיהיה כפשוטו שהרי כמה שאים קמה בהרבה בנים ואין שם ריח תורה, אבל ראה שכיון שאין החכמה המכוון נמשך ממנו, נהבטל מליאות הקמה שהוא וסוי בטל ותשיב כעפרה דארעא :

צואה בלי מקום. יש לפרשו כפשוטו. שלא ימלא מקום הלאה היות, כי היות רוחניות והיא כנגד כחות העומאם, ולזה קרא השלחן הסעוד שולחמו של מקום שמוכרדים: השפע הסעוד מן הכחות הסעודים. וזמן הסעודים מעבר מסוכו. שאם ישךך אז אחרים כינר

מסכת אבות פרק שלישי

רַבִּי הוֹדֵה בְּאֵלֵי אֲבֵלָיו בְּשִׁלְחָנוּ שֶׁל מָקוֹם . שְׁנַאמַר (היקרא כג) וַיִּדְבֶר אֱלֹהֵי יְהוָה

השליח

והרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

הילך וגבר עמלק, וכאשר ידים יהו צתורה משה וגבר ישראל, וזהו טעם מה שכתבו בפירושו מקום, והבינוהו כי נחמד הוא :

שנאמר, זה השליח. יש מפרשים מראשו של מקרא המצב עץ שלש אמות אל תקרי אמות אלא אמות כמו יש אם למקרא תורה נביאים וכתובים ואמרי לה מקרא משנה ותלמוד, ורשב"ם ז"ל פירש פתח הכתוב במצבה וסיים בשלחן לומר בזמן שצית במקדש קיים אדם מתבצר ע"י הקדמות ושייר הלויים עכשו במקום הקרבן מאכלי העניים ובמקום השייר מדבר בד"ת, ויש נוהגים לצרר פזמונים או חזמונים אחר הסעודה ומנהג יפה זה להפטר מן העושה, אבל העיקר הדבור ממש לומר איזה דין או חדוש פסוק או בגדה. כי ג' הלוקות הם. לדיקים גמורים הם לחמקן. ביוצאים המזמור. רשעים ולא כלום. וכמו שמי שאינו מדבר ד"ת ממשוך עליו בה הטומאה, כך המדבר ד"ת ממשוך עליו כח הטמאה דכתיב וידבר אלי זה השלחן. ולפי דברי קשר המשנה הפך מה שכתב ה"ד ישראל זה לשונו, כדי שלא תאמר הנה שאין לו לאדם לדבר בכל עת שיושב רק בד"ת אמנם צעת האוכל שהאדם צריך למלא נפשו כי ירעב וכול מתעסק בדברים סנופיים אין לו לדבר בדברי קדש דברי אלהים היום, לפיכך כ"ך משנה זו לומר כי אף כשיאכל חייב בד"ת ע"כ. ולדברי הרבה בי החיוב גדול כי עת המאכל מבחן ומלחך דעת אם אוהבים הסורה או לאו. משל לאדם שיש לו בן צמדינה הים שבעת שמחה יזכרו, ואמר הכתוב (תהלים קל) אם לא תעלה את ירושלים על ראש שמחה, ולכן צעת האוכל שהאדם שמח, אם יזכור הסורה נראה שהצבתה קשורה בלבו, וכשהוא שוכחה מתוך המאכל אז יתלכז היצר ויתחזק על עמדו וכשל השכל ופעל. דמיון הלהמים זה עם זה ופעל האחד וקם האחר שמאלו אין לו תקומה. ולזה ימנע מנמו מאלו והלאה סדר הסורה ויפיהם : הברל העולם מוז המשנה שיש לו לאדם לעשות מן הסורה עיקר ומן האכילה עפל והאגשים עושים להפך ששמחתה אינה כי אם להשיג יום התענוגים, ועלכונם ולעדם בשלל ישיגים, אמר (משלי טו) כל ימי עמי רעים וטוב לב משתה חמיר, ושיניהם תועים מדרך השכל, כי אין ראוי לאדם לשמוח אם לא ביראת ה' שהוא הסגולה אשר בעצרו נולדו, ואם זה חסר מה קנה, ולא אמר (שם) טוב מניט ביראת ה' מאושר רב ומחומה צו, שאין צו יראה ה', והציה רהים גדולה על זה (ט) טוב ארוחת ירק ואהבה עם וגו', כי האגשים יבחרו לאכול ירק עם אוהביהם ולא יתאו לאכול תענוגי עולם עם שונאייהם, וק"ו בן צנו של ק"ו טוב ארוחת ירק ואהבת סבורה עם משור אבוס והיותו מנאשר נאמר צהם (דברים ז) ומשלים לשונאיו אל פניו להאבדו. ולזה"ה כל שולמות, ואפי' יהיו כשלחן שרים הוא לואה אם אין עם אהבה סבורה. ולפי שראיתי סדרוש הזה רב החובלת ראיתי להרחיב צו מדברי הנביא, שפירש כל מה שאמר לא נפל דבר. אמר (ישעיה נח) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו וגו' כי כל שלמות וגו'. יאמר כי צמחה שישראל שכתו את הסורה מלך היין, אהבה תורה מכון ונבואה מנביא, וכולו כמו שפירשתי כי נפל אז השכל חתה היל"ר ורמבו והפילו כל יקום. ואמר נבלנו מן היין מלך היין, ופירש דבריו ואמר על מה עשה ככה כי אין חזון נפרץ (שם) יטן כי כל שלמות וגו', כיון שלא זכרו ד"ת הים אורו המזון כהילו הים לואה בפועל ולא יזין כלל כמו שפירשתי במשנתו, ואם שרחה האמונה צאונתו בלא הוא על דבר קדושת האומה, וקדושתה חלויה דבר המאכלות, כי מן המאכל הטמור יעשה סנוף טמור להאזיל עליו רוח אלהים, יטן לא שהנאל בפה צב טמא, כי למאכלות מבוא גדול לקדושה אז להפכה, לכן אמר פי בשחלקה סנבואה מלך המאכלות סבלתי רחומים. ופי' אמרה סעודה (ויקרא יט) קדושים

העין

מסכת אבות פרק שלישי

הַשְּׁלֵחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי יי: ה רבי חנינא בן חכניאי אומר הגעור בליילה ותמחלת

בררר

פירוש פהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

הכיו והאמרו ז"ל קדם עמך במוחר לך, ותאר כאלו הש"י בשם מקום, לומר כי הוא מקומו של עולם. ולא תחשוב שהשם ית' לריך אלינו אלא לנו התועלת כי אנו מפיצים למעמנו וממשיכים אלינו הנחיות, כאומרנו ואם לדבק בך הוי צמחי. (ישעיה כח) את מי יורה דעה, יגנה הרשעים המסתפקים בלמוד התורה במה שילמדו לקנינים גמולי חלב, וסדינם כן יחטאו ויעתיקום מהתורה והמלות אל השקר והל כזב, הוא אומרנו (סע) כי לו לנו קו לקו זעיר שם זעיר שם, כי במעט מהתורה יסתפקו, (סע) אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת המרגעה ולא אבו שמוע. אמר כיון שהגעתם אל מנוחת גופותיכם והיא עת האוכל, היה לכם להתעסק במנוחה האמתית ולהניח העיף הוא השכל אשר נשתמשה בו ללרכס, ולא אביתם שמוע אל"ל לעשות אלא אפי' השמיטה שסוף דבר קל לא אביתם. או יאמר זאת המנוחה תקרא מנוחה אם תניחו לעיף וזאת המרגעה, ואם לא מנוחתכם הוא עמלכם ועלכון נפשכם, מסכים לנאמר התנא. (סע) והיה לכם דבר ה' גו', יחזור ויגנה אותם על מיעוט התורה, ואמר כי זאת היתה סבה להמנוח מהם הדר התורה אשר בהם לגמרי, וה"א (סע) למען ילכו וכשלו אחר ונשברו, ונעם אחר כי ראה השם ית' להעלותם ממדרגת הב"ח אל מדרגת העליונים וסם שבו אחר, שסם פחותים מהבהמות, כי הבהמות לא יעשו אחרי מותם ואלה יונחו לדראון עולם: ה רבי חנינא בן חכניאי אומר הגעור בליילה וכו'. כל מי שבלבו מחשבה קבועה, צעקות הפנאי הוא נושא ונותן בה, ואנחנו חייבין לזכור תמיד התורה, וזה יסוד היהודי אשר בחר בנו מכל העמים, אמר (ישעיה מו) זכרו זאת והתאוששו, כמו (פירא ד) והאויף יחיטו, זכרו התורה ועשו יסוד היהדות בלבבכם, על כן מי שצטעות פניות כאלו נאינו זוכר התורה מתחייב בנפשו. וראה קשר המשניות, כי זה התנא דבר על יסוד סגפ, ור' חנניאל דבר על הבנין, והוא קבלת עול התורה, ור' חלפתא דבר בפרי הבנין והוא טכונ השכינה, וימלא כבוד ה' את כל הבית אשר בו מתקבלים לעסוק בתורה. וכבר כתבתי במשנת מרבה בשר כי כל מה שנברא בזה העולם הכל הכנה לתורה, כדמיון המלם לבשר, ולכן המרבה בהם מפסיד עלמו. והמרבה בתורה הוא להפך, כי הוא אחוז בעץ החיים כי התורה קיומו של עולם. ולפיכך אמר זה החכם הגעור בליילה הנהך למרגוע הגוף, וכן המהלך בדרך יחידי, שמרוב תועפת הגוף נמס משמן בשרו, ולפיכך מפנה לבו לבעלה שלא להוסיף חלישות על חלישות, לא די שלא עלה זה בידו אבל מתחייב בנפשו, כי הדבק בצורתו ית' מושגת ממנו ולא יניחנו למקרים כי לא ינוס ולא יישן, ואף אם יחיש כחול לשעתו, עליו נאמר (משלי יא) יש נשור ויוסף עוד. אבל אם שומר הוא את עלמו בזהות השעות ויחוש להמלט דרך עבצ, אז סר ממנו הדבקות שבינו לבין קונו, ובעת ההיא סר ממנו השגחת יולרו, ואם תמלאכה שום רעה אינו כי אם בצבור שהפנה מחשבתו מעבודה הש"י, שבאמר (דברים לא) על כי אין אלהי בקרבי מלאווי הרשעוה כאלה, ודרשו ז"ל (ויקרא יט) אל תפנו אל האלילים אל תפנו אל מדעתכם, ואר' יוחנן. מאי חטול השם כגון אלה דמסגינה ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין. והראוי לומר כן כי כל אדם כעבצ מקרב עלמו אל מקום היותו ובורח מן הסכנה, וכיון שהתורה היא עץ חיים, המתרחק ממנה לא ימלט מא' משיגים. או שהוא שוטט ואינו חושש לחייו, או שאינו מאמתן במעלת התורה הסמימה שהיא אח בעליה, ואם כן איזה חלול השם גדול מהם, בלא דבר התנא אלא כפי מה שישות לנפש הסולך בדרך, או למי שגעור בליילה, ואף אם לא יסתיף למס שמתחייבו אל הבורא ית'. אבל היכול לעסוק בתורה במנוחה שאחזקת וסוף בבל אין קץ למנוח. ולזה אמר דוד ע"ה (תהלים קיג) מה אהבתי תורתך כל היום

מסבת אבות פרק שלישי

בְּדֶרֶךְ יְחִידִי וּמִפְּנֵי לִבּוֹ לְבַטְּלָהּ הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ : וְרַבִּי נְחוּנְיָא בֶן
 דְּקַנְיָה אוֹמֵר כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עוֹל תּוֹרַה מְעַבְרִין מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ
 אֶרֶץ . וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל תּוֹרַה נוֹתֵן עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ :
 רבי

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

היא שיחתי . והחשוב עוד שטעם זו המשנה גדוג מאד , כי מהאריך עד לרקיע כלו
 המונים המונים מהם עמאים מהם טורים , ומדווגים לאדם , ולזה אמר הנעור בלילה
 והמסלך בדרך יחידי שהוא פנוי ולא ישמור עלמו במחשבות הטורות , תדקנה בו
 המחשבות המגונות המאבדות הנפש , אבל בעיר יהיה נטרד בראות בני אדם ויתחדשו
 לו המחשבות ביישובו של עולם , גם בהיותם שנים ידברו בענייני העולם ולא יזדווגו
 אליהם כחות הטומאה . ודע את זה מאד , שאם לא כן היה ראוי שיגנה יותר שנים הסולטים
 יחדיו ולא נועדו ב"ת . כתב החסיד ר"י ז"ל בפסוק (משלי י) יראת ה' תוסיף ימים ,
 הדאגות מחלישות הכח ומקרבות קץ המות , ויראת השי"ת והדאגה על העונות והסרון
 עבודת האלהים לא תקצר את הימים , אבל ימים על ימי הירא תוסיף , (שם) ושנות
 רשעים תקצורנה , העונות בני אדם מעמידות בנין הגוף מדרך התולדה , ושנות רשעים
 המתעדים במלאכת תאוותם ושוברים עול מלכות שמים , תקצורנה בחטאתיהם מן המספר
 הראוי לימי חייהם , וזהו טעם אומרו ברשעים שנות , שהרעון בו שנותיהם אשר היו ראויים
 להיות . ודע שגם טעות בספרים שכתוב והמפנה , כי לא ימנע או הנעור מפניה או לא , אם
 מפנה היינו המפנה , אם לא למה יתחייב , ולית גר דיפרקייא :

וְרַבִּי נְחוּנְיָא בֶן קַנְיָה אוֹמֵר כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עוֹל תּוֹרַה . הגה פירש לך זה האלהי
 כל מה שכתבתי במשנה העליונה , כי הדבק במלך מלכי המלכים ועובד אותו
 איך ישועבד למו שלמטה ממנו , ולכן העושה מלאכתו טפלה וחורחו עיקר מסייעין אותו
 מן השמים מקום התנוחו שלא ילטרך להטביל מתלמוד תורה , (משלי כא) כי פלגי מים
 לב מלך ביד ה' , וגם עול דרך ארץ , כי מלאכת הדיק מתזכרת וטוב מעט לדיק , כענין
 דות (ב) ותאכל והטבע ותוטר , וזה לאות מוחש לגודל התורה , שהממעט בעסקים יאכל
 וישבע , והרוך אחריהם כל היום וכל הלילה יחסר לחמו :

ודאיתי לאחד מגדולי הדור שפירש (תהלים א) והיה כעץ שתול על פלגי מים , יש לתמוה
 שכל אלו שזכר הם להפך מעץ השתול על פלגי מים , כי מרוב הלחות לא יתן
 פרוץ צמחו ועלכו (לא) יבול מחולשתו של העץ , וכי יקה ממנו יתד לעשות כלי לא ילח
 למלאכה , לכן פירש שהרעון בו שהעוסק בתורה יומם ולילה כמו שאמר ובחורחו יהגה
 אע"פ שאינו רודף אחר פרנסתו , השי"ת ישלח ברכה במעשה ידיו ויהיה כעץ שאע"פ
 שהוא שתול על פלגי מים ועל דרך עבב לא יתכן שיתן פרוץ צמחו , עכ"ל יתן פרוץ
 צמחו ועלכו לא יבול . וזה השירוש הוא טוב אם היה נמלא כן . לכן ה"ל שמה שאומר
 על , רגש לומר אצל פלגי מים ולא קרוב מאד , ואמר שהתורה היא נותנת קיום לעולם ,
 א"כ העוהק בה כל שחה תחת רגליו בעבב , הפך מהשבת האנשים :

מ'בר שאלה המשניות המדברות בעסק האנשים בתורה מקושיות עם אין אחת בה לירי עבירה,
 עוד יש להם קשר זו עם זו . כי על הפסוק נסמכות השמים הראשונות , בשבתך בביקת הוא
 הלשון בעלמו שנים שושבין , שלשה שאכלו . הג' בלכתך בדרך , וסמך אליה שעה כיוצא בה
 הנעור בלילה , ה"ד' פן האמר מלאכתי היאך נעשית , ה"ה' בשכרך ובקומך , כי מנהג כל ישראל
 להסבךן בבחי כנסיות ובבחי מדרשות אגודות אגודות בבקר בבקר , כדאמרינן אלא אדם
 בא מן השדה בערב וכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה , ותמלא
 בבבית הכנסת מתהבלין בבקר ובערב עשרה עשרה , ובראותך החכמים היותן בן חורתי

בשהכל

מסכת אבות פרק שלישי

ז רבי הלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר עשרה שיושבים ועוסקין בתורה
 שכינה שרויה ביניהם. **שנאמר** (תהלים כב) אלהים נצב בעזת אל, ומנין אפילו
 המשה. **שנאמר** (עמוס ט) וארתו על ארץ יסדה. ומנין אפילו שלשה. **שנאמר**
 (תהלים כב) בקרב אלהים ישפט. ומנין אפילו שנים. **שנאמר** (כלאכי ג) אז נברך
 יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע. ומנין אפילו אחד. **שנאמר** (שמות כ)
 בכל המקום אשר אופיר את שמי אבא אליך וברכתיה: ה רבי אלעזר איש
 ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלה שלו. וכן ברוד הוא אומר (יהיא כט)
 כי מקף הכל ומקדה נתנו לה: ט רבי יעקב אומר במקדש ברך ושונה ומפליג

כמשנתו

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

וזהו הדל לעבוק בתורה וימלא שם עדה, לזה סמך,

ז רבי הלפתא איש כפר חנניא אומר עשרה שיושבים ועוסקים בתורה. וי"ל כיון
 שאפילו בלחוד שכינה שרויה מה היה לריך לומר ה' ועשרה, ויש מי שאמר
 שאין הכונה בלחוד אלא אחד בתוך עשרה שהלחוד עוסק והשאר שומעין, ורבי הלפתא
 סבר שאין שכינה שורה פחות מעשרה. ולזה הביא ראיה מכל המקום אשר אזכיר את שמי
 בדרשוהו על המקדש את הש"ת בעשרה שהוא החזן. והכ"ל ששים לבדו ואחד לבדו
 קאמר, והראיה אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו. בקרב אלהים ישפט, והתשובה כי הפרט
 יש בין מרובים למועטים, ואשים משל למלך ששורה בעיניו מדינה אחת ואינו זז ממנה אלא
 דר בה תמיד. וזה משל לה' הארץ ומלוכה. ב' מדינה שהיא חביבה אלנו לא כראשונה
 ויושב שם קהל השנה, ולכן בנה לו בית מלכות שם, ג' אין לו שם בית דירה אבל
 הוא מהאכסן בחוכה ג' או ד' ימים, והוא עובר דרך המדינה ואוכל שם סעודה אחת
 והולך, ד' אחר שעובר במדינה ונכנס בחוכה דבר עם אוהבו לבד, אבל לא לכל בחוכה
 ולא נהעבד בחוכה כלל. לא ודקדק הראיות שהביא לאחד. בכל המקום אשר אזכיר את
 שמי אבא אליך, בדרך מקרה, והוא לבדו יושגח כאומרו אליך וברכתיהך ואלך מיד. בב'
 אומר ויקשב ה' וישמע שמהעבד שם לשמוע. בג' אומר בקרב אלהים ישפט, כי הוא
 בחוכה, אבל לא יעמדו רגלי השכינה בדרך. בזה אומר ואגודתו על ארץ יסדה, ככונה
 סיכוד לעשות הבנין, ובעשרה אומר אלהים לבד בעדה אל ויושב שם לבטח, וכיון ששכינה
 שורה בעוסקים בתורה נמלא המחזיק בדיהם ונתן להקב"ה. הוא אומר תן לו משלו:

ה רבי אלעזר איש כפר ברתותא אומר תן לו משלו. כחז רבינו יונה ז"ל זה
 הדבר בין לענין גופו של אדם בין לענין ממונו, שלא ימונע אדם עצמו ולא
 ממונו מחפזי שמים, וח"ש שאתה ושלך שלו אשר בידו נפש כל חי, והממון הוא פקדון
 הלקח א"כ אתה גזבר של הקב"ה. ולי נראה כי לזה הביא ראיה ממך הכל ומידך נהנו
 לך, רמז שאנו גזברים שלו והוא כאינו נהנו מידך לך כי שלוחו של אדם כמותו, נמלא
 שהביא ראיה משולה למה שאמר שאתה ושלך שלו לפי דרכו של ר"י ז"ל. ולזה קרא הכתוב
 הגדבה הנופת וזה, שאינו כמותו אלא כמוליא מרשעה לרשות, פי עד כאן היה צביתו של
 בעל הבית ועכשו צביתו של הקב"ה, אבל לעולם הוא שלו דכתיב (תהלים נד) לה' הארץ
 ומלוכה. ויהאן לפרט אל ירע בעיניך לתת לו מאשר עמלת בו וגדלתו, כי הכח אשר בו
 אספת הסון אינו מעמלך, אבל הוא נהנה לך, כאומרו (זברים ה) וזכרת כי הוא הנותן
 לך כה לעשות חיל, והיא אמונה בהשגחה פרטית. ולזה אומר (ישעיה נ) שמרו משפט
 ועשו דקדק:

ט רבי יעקב אומר המהלך בדרך, ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה.

ואף על פי שמתוך כך יבא לספר בעצמו של הקב"ה שברא אלה אפי' הכי

ממחזיק

כְּמִשְׁנֵתוֹ וְאָמַר כֹּה נֵאָדָה אֵילָן זֶה כֹּה נֵאָדָה גֵּיר זֶה , מְעַלָּה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלֶּךָ
 מִתְחַיֵּב בְּגִפְשׁוֹ : י רַבִּי דֹסְתָאִי בְּרַ רַבִּי יִנְאִי מִשְׁוֹם רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר כֹּל הַשְּׂבִיחַ
 דְּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנֵתוֹ מְעַלָּה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלֶּךָ מִתְחַיֵּב בְּגִפְשׁוֹ . שְׁנַאֲמַר (דברים ד)
 רַק הַשְּׂמֵר לָהּ וְשִׁמְרֵהּ מֵאִד פֶּן תִּשְׁבַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ . יבול
 אֲפִילוֹ תִקְפָּה עָלָיו מִשְׁנֵתוֹ . תְּלַמּוּד לֹאֵר (ע"ט) וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
 הָאֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּגִפְשׁוֹ עַד שִׁישֵׁב וַיִּסְרֵם מִלְּבָבוֹ : יא רַבִּי חֲנִינָא בֶן דֹּסָא אֹמֵר
 כֹּל שְׂדֵדָת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֻבָּתוֹ חֻבָּתוֹ מִתְקַדְמָת . וְכֹל שְׂתַבְּתוֹ קוֹדֶמֶת
 לִירָאָה

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

מהחייב בנפשו כי פוסק מקדושה חמורה לקדושה קלה. ולאחשוב עוד שהמומים הנמחיים מתקנאים בזה שעוצם, ולפתח יבולו, וזבלאותם שהוא פוסק ישמחו לראות ויאמרו אך זה היום שקיוונו, ותכעם עליו החורה, ולזה לא אמר מתחייב בנפשו כמו שאמר למעלה אלא מעלה עליו הכתוב, שהחורה כועסת עליו. ואלו שאמר מעלה עליו הכתוב, ולא אמר כרי זה, כי אינו מתחייב בנפשו בזהלע כיון שעוֹבֵר בנפשו של מקום, אבל החורה כועסת עליו, כי העוֹבֵר בזה משבח למקום במפורש שבנפשו ולמה ייחא את העיקר ויאחז את שאינו עיקר :

י רבי דוסתאי בר ינאי אומר השוכח. בעבור שכל התנאים מראש הפרק ועד עתה אמרו שלמוד תורה, תחס זה החכם ואמר כי לא סוף הדבר שנתחייב ללמוד אבל לשמור מה שלמוד. ויש אנשים שיש להם כח לאסוף סוף ולא לשמור ויש אנשים לשמור ולא לאסוף, והחורה לריב שתיכן. לא וראה הראיה שהביא לתחיתו זאת, רק השמר לך ושמור נשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, כי ענין זה הפסוק זר מאד בקשורו עם הפסוקים שלמעלה ממנו, ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים לדיקים, וראה לכאורה שאין לזה הפסוק יחס כלל עם הפסוקים המכונים. אבל רבינו הקדוש צוהר אספקליתו המאירה הודיענו פירושו בסמיכת אל: המשניות, והוא שאמר למעלה שהאל ית' קרוב לנו תמיד ומחדש ופלאותיו בכל יום עמנו, כאמרו כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים, הזכיר ואמר רק השמר לך פן תשכח הפלאות הראשונות, כי הארות האחרונות משכחות לראשונות, אבל יהיו נגד עיניך תמיד חדשים גם ישנים. וכן כתב ר"ן ז"ל. וכן אמר התנא אע"פ שאתה חייב לעסוק בחורה תמיד ותשמע דברים חדשים, אל תשכח הראשונים. ודע שאין הקב"ה עושה נסים אלא למי שעבדו ע"מ שלא לקבל פרס, והם המזכירים חסדי ה' אשר קדמום ומתוכם יתחייבו לעבוד והיא העבודה אשר כיון הש"י אנכי ולא יהיה לך, כי אחר שהולאתי אתכם מארץ מצרים אתם חייבים, וזה טעם הגלות. וכן אמרו ז"ל גדול מעל שמים וכו'. וע"כ אמר אם יעשה ה' לכם נפלאות מתוכם יאמרו (דברים ה) עם חכם ונבון, בתנאי שתזכרו הדברים, והם אנכי ולא יהיה לך, כי השיגו מתוך הנבואה כי ה' הוא האלהים אשר עשה נפלאות בארץ חם, ובהזכירם תהיה עבודתכם ע"מ שלא לקבל פרס, ואז תהיה גמולכם גדול מעל שמים ויעשו לכם נסים תמיד, (אפלים קבו) וזו יאמרו בגדיל ה' לעשות עם אלה. ולפי שלא יתשב שיהיה למוד החורה התכליה לבד כיון שהוא מהיר בחזק יד עליו. סמך,

יא רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קידמת לחבתו. כתב הר"י ישראל זה כמה ימים הייתי נבון במאמר זה, כי נראה לכאורה שכשהקדים היראה לחכמה לריך בהכרח שיהיה זמן אחד ירא חטא בלתי חכם, וזה הפך מה ששינוי אין עור ירא חטא, אם אין חכמה אין יראה. עד שהעירני האל יתברך וגלגל לי מנבוכה

פרק פירוש מהרב החסד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל שלישי 59

מבוכה זו. וזה כי החכמה על שני דרכים. חכמה זכה, הוא מה שמונו שזה ויש בו כחם לקבל החכמה, ועל זה כתיב (שמוח לא) ובלב כל חכם לב נתתי חכמה, (דילול ב) יב החכמה לחימיו ומדעו לידעי זיוה. הא' זכה, וסב' בפעל, כשילמוד החכמה טאל מן הכח אל הפעל, כי טבעו מסייעו לקבלה כמו שמסייע לזרע החרישה וההשקאה. ומי שהוא חסר מהכונה הוא נקרא בזר, וזה א"ל להיות ירא חטא. אמנם מי שהוא טוכן לקבל החכמה צריך ליזהר מכל ענוף, כמו שבושה הרופא שמנקה הגוף החלה ואח"כ זן אורו, כן המוכן אל החכמה צריך לנקותו תחלה ביראת ה' ואחר כך ילמוד. ולעמין הקשיח יפה ה', אבל לפירות המטהה עדין צריכים אנו לרבינו יונה ז"ל לדעת איך תחקיים בידו מהוך יראת חטאו. וזה לשון ה"ר יונה ז"ל. לעמין ההשתדלות נאמר הדבר הזה, כי המשתדל לדעת חכמה כדי שידע לשמור את נפשו מחטאו, החכמה תחקיים בידו וממלא פורש מן העבירות, אבל אם כשלמד לא כיון כי אם להשכיל וללמוד, (אם) [אז] לא תחקיים בידו, והדין נותן. עוד כתב פירוש אחר, כי מי שהוא ירא חטא הוא שמה זמה שלמד, כי היא מאשרתו ללכת בדרך שהורגל ולבו מוסיף בה אהבה, אבל בזמן שחכמתו קודמת ליראת חטאו ממלא שאין החכמה מונעתו מן העבירות שהורגל בהם, וסופו לבעט בה לפי שדומה עליו כמשאוי, עכ"ל. אמר שלמה פ"ס (משלי י) למס זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, בכל עת אהב הרע ואת לרעה יולד, וי"ל והלא הטובק בהורה אע"פ שלא למד כלום שזר עסקו וידיעתו אחר, ואך אמר שכיון שאין לו לב לקנות חכמה שטרחה לשוא. ועוד יש להבין מה שאמר אחר כך בכל עת אהב הרע, מה ענינו אלל הכסוק הזה. וכתב ר"י ז"ל שלב בכאך הוא המדות הטובות, כאומרו (שם טו) ושומע תוכחת קונה לב. והדבר כמובן, יאמר כי המחיר ביד חסר המדות, לא סוף דבר שאין בו הועלת, כי החכמה לא הכשירה כיון שהוא מעוות, אלא אף תזיק היזק גדול, כי החכמה מוטיאה כח האדם אל הפעל, ומי שהוא רע המדות יוסיף ברעתו, גם צעת למידתו החכמה אהב להרשיע, וזה הכליחו בלמידתו, ואת לרעה יולד, שיחזיק ידי עושי רעה ומביא לרע בתקמתו וטענותיו, ומאלת חכמתו תקלתו. וכמה נאים אלו הפירושים ושייחסם כאחד טובים, והכיר מסס חכמה בעינות זו המטהה לעליונה, כי השוכה דבר ממשנתו, ייראת חטאו שלא קדמה להכמתו גרמה לו, ולפיכך מתחייב בנפשו, כי האהוב הדבר לא ישכחו, אמר (שם ד) בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אונק, אל יליו מעיניך שמרס בהוך לבבך, כי חיים הם למוטאיהם ולכל זשרו מרפא. לג' כבות יעשה האדם צמלות וטעוהו קרובה למיד, הא' שלא למד שההדש הסור גם לא שמע גם לא פתח אזנו, ועליו נאמר (שם יב) גם בלא דעת נפש לא טוב. הב' שלמד אבל שכה. הג' שהוא יודע איסור החדש אבל אינו מרגיש בדבר, עבר על שדה ולא נתן אל לבו אם היה זה איסור חדש ואם לאו, וזה יקרה למי שלא למד להזהיר את נפשו רק לדעת לבד כאשר ישאלו, וזה וזה לא נכנסה החכמה בלבו רק יודע בדבר שפתיים. אמר על הא' לדברי הקשיבה וגו', וידבר ה', ויאמר ה' לאמר, ואחר שלמדת אל תשכה, וטאו אומרו (שם ט) אל יליו משייך. וכנגד העמין הג' שמרס בהוך לבבך, ונתן טעם ואמר (שם ט) אם לא למוטאיהם, אם ישמע אדם דבר זמה שיוכל לחיות חיים הרוכים האם ישכח הדבר החסס. והכלל מן המטהה הזאת כי חכם ירא הטא מכבד את התורה בעלמו ובזולתו, בעלמו כי אחר שכונתו בלמודו לא היה כי אם ליראה את השם הנכבד, והחכמה בלב מזכרת, על כן יאקד החכמה בעיניו הפלה ופלא. בזולתו כי הצריות אומרות עליו רלו פלוני שלמד הוזה כמה מהוקיים מעשיו אשרי רבו שלמדו הורה אוי לו למי שלא למד חורס. והחכמה בלתי ירא חטא בהפק, כי הוא מבזה החכמה שמועתו מתאוהו פכסמיות, והצריות אומרות עליו רהיכה פלוני שלמד חורס כמה מקולקלים מעשיו.

מכבת אבות פרק שלישי

לִירֵאת תְּהֵיאוּ אֵין חֲכָמָתוֹ מְתַקְנֵת: יֵהוּא הָיָה אוֹמֵר כֹּל שְׂמַעְשֵׂיו כְּרַבִּין מְחַכְמָתוֹ חֲכָמָתוֹ

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

אוי לו לרבו שלמדו תורה אשריהם בני אדם שלא למדו תורה, ול"א שלמה (משלי ב) יראת ה' ראשית דעת, הזכיר למעלה ג' מדרגות בענין שלמות האדם, הא' שילמד לדעת חכמה ומוסר, הב' שיעשה בפעל מה שלמד, כלאומרו לקחת מוסר, הג' שישפיע לאחרים, כלאומרו (סג) לתת לפתאים ערמה, אמר אח"כ שהיסוד הנפלא להשיג כל זה בקלות שיהיה כוונהו בראשית למדו החכמה ליראת ה', אמנם האוילים שבגלתי יראים את ה' מצוים החכמה והמוסר משני הפנים הנזכרים:

יב הוא היה אומר כל שמעשיו מרובים מחכמתו. חכמת התורה תחלק לשנים. חכמת מלוא ה"ת, וחכמת מ"ע. חכמת הראשונה דבר בחכמת הראשונה, והשניה לקיומה יראת ה', וכן עתה דבר בחכמה השנייה והשניה לקיומה האהבה. כח"ש ר"י ז"ל שיקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו החכמים ולא יכור ימין ושמאל ומעלה עליו הכתיב כאלו עשאה, ואל"כ איך יהבן להיות מעשיו מרובים מוחכמתו, וכבר ידעת כי מלוא ה"ת סוד היראה, ומ"ע סוד האהבה. גם יתכן לפרש כי החכמה הנזכרת צוה המשנה אינה חכמת עשיית המלוא, כי אם החכמה העליונה חכמת הקבלה, והיא יודעת עממי המלוא, ועליה אנו מתפללים בכל יום והאר עינינו (במלותיך) [בחורתיך], כי מה חסרנו באומרו ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללאמוד (במלותיך) שאמרנו אח"כ והאר עינינו [במלותיך] נפלאות מתורתך, ולא אמר דוד קו על הזאת, שעליה אמר (הכלים ק"ט) גל עיני ואזיעה נפלאות מתורתך, וכן אמר דוד קו על דיני שור מועד ושור חס, ואף לא על דיני איסור והיתר שהיו נתי ישראל בקייאת צה"ס, אלא על זו החכמה שאין לה סוף, כי כל תקותנו אינה אלא אל מול ההלכה הזאת, כי מתורה נהיה דברים בשמו הגדול, וחכמת עשיית המלוא אינה כלום אם לא תבוא לידי מעשה, ועליה נאמר לא תמדרש הוא העיקר אלא המעשה. וזו החכמה מאת ה' מן השמים לעוב לפניו יתגה, ואף אם תמלא יודעים בעיניך אם לא קדם להם חסידות ח"א לידע אותה על המחשה, ומדמים יודעים ואינם יודעים. ועליה התפלל מרע"ה (שמות נ) אם לא תמלא חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך, הלא אותה צמלאות החן, והש"י הטיבו גם את הדבר הזה אשר דברת העשה כי מלאת חן בעיני. ועל השלם המגיע למדרגה זו נאמר (הכלים זא) השגבבו כי ידע שמי, שזה לאומרו ואדריך בשם, אצא כי שתי חכמות במלוא. הא' קודמת למעשה, והב' מאוחרת. ודע שהמעשה דבק עם השגיה בעלם והס דבר אחד, ועם הראשונה במקרה והס שני דברים, ועליהם אמר ישראל נעשה ונשמע. ולזה אנו דומים למלאכים כמונו כמוהם, אמרו ז"ל בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה מי גלה להם רז זה שמתממשין בו מלאכי השרת, שנאמר (הכלים קג) עושי דברו לשמוע בקול דברו, המלאכים שהם שכל בפעל, טעמים מוקדמת והשמייעה מאוחרת, ואנו בעלי חומר הענין בהפך כי השמייעה הכנה לנשיה, אבל האיש השלם אשר הגיע לעשיית המלוא כתקן ומלא חן בעיני ה' אלהיו נלמד והאור עיניו והודיעו דרכיו, יראה עולמו בחייו. אמרו ז"ל עמוד הקב"ה להראות להם לישראל פעמי המלוא, וזה להם גמולם הלך עבודהם בזה המלאכות. ואל זה האור הגדול רמז הנביא (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה', ולא השיגו ישראל זה הענין הנכבד עד שהבינו קלה מסודות עממי המלוא והתורה וטעמו מהיקוהם. ועם זה יתבאר הכתובים, שאמר תחלה (שמות נד) ויבוא משה ויספר לכם וגו' ואמרו נעשה, ואח"כ אמר ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל הבר דבר ה' נעשה ונשמע. ויש לתמוה מה חסר הכתוב למעלה שחזר ואמר ויחה, והלא כבר אמר למעלה את כל

במדבר מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל זצ"ל 61

הדברים. אבל הטויון כי תהלה לא גלה להם אלא אופן עשיית המלות, ודברים שבעל פה אי אהם רשאי לאמרם בכתב, וענו כל אשר דבר ה' ועשה, כי העשים הוא עיקר, וזהו לא הזכירו שמישה, ומשום הן להכס ויחכס עוד גלה להם פעמי המלות, והוא אומרו ויקרא בלחי העם, ובשכנסם בלחיהם שמהו לקרלה המלות והבינו כי עשייתם שכם, כאומרו שזכר מלוא מלוא, אז אמרו ועשה ושמע, עעמו עעם מלאכי עליון, מיד וישכון כבוד ה' על הר סיני, הוא אומרו ודבק לבנו (בחורק) [במלותיו]. והלמלא ש"א לישב דברי זה התנא על מחכותן וולחי זמה שכתבו, הייתי מכהיר כל מה שאמרת, כי אפי' לדברי רבינו יונה שהוא הטוב שבפירושים, יראה העל יראה ה' ראשית דעת בכת ולא בפעל, וגם מעשיו מרובים בכת לא בפעל, ועוד לדבריו הירא אמונתו צבולס האמתי סבת יראתו ע"כ יבדד הכחמה המבטיחתו מן היראה, אמנם האוילים שאינם מאמינים מביים החכמה והמוסר והרי מלאהו כונה רשעים המפורסמים וחכמתם מהקיימת, כאלישע אחר וזולתם. וכבר ראינו מי שפירש חכמתו מהקיימת שמה שיהאמי יתקיים על פיו אם הוא נאה דורש ונאה מקיים. אמנם לפי דברי יראת חטא כפשוטו וגם מעשיו מרובין מחכמתו, והוא אשר הגיע למעלת החסידות כי מעשיו בודאי מרובין, וזה ימלא הן בעיני הש"י ומגלה לו סודותיו. והמשנה הראשונה בסודות מלות לה העשה ויראת חטא החסידות שלהם, והשנייה מלות עשה: ועל דרך הפשט אפשר לפרש על דרך לא המדרש הוא העיקר, ואמר כל מי שיקיים מה שלומד נותנים לו שכר על המעשה ועל החכמה, כי חכמה שלא באה לידי מעשה אינה חכמה. גם נכון מה שראיתי בפי' הר"י ק' שושן ז"ל, בבעים המשנה הזאת יש דבר אלו, על דרך מגלגלין זכות ע"י זכאי, כי ירא הש"י יתן מחדד אלו לבלתי התגאל בעופי העבירות, ויראה הנזיר לו ספקותיו, והוא פלא. וזה עיני השוגג לרין כפרה, כי אילו לא הכיר דעתו מאלהיו לא קרה לו כן, והוא היה מתחיל, לכן לרין קרה וכפרה, ודברי פי חכם חן. ומלבד הקושיא שהקשה הר"י ז"ל י"ל עוד שהראוי לומר כל שאהבת יאורו קודמתו, כי הסודות מן העבירות יראת ה', כוונות במלות עשה היא אהבתו, ובסקדמה שאמנ בשערי נדק כי הווקן לבו אל המלות כאלו עתה עשאו, ובראים (שמות יב) וילכו ויעשו, (קהלת ה) מתוקה שנת העובד, ומשל המלך עם הפועל אשר בעל ממלאכהו, יתקן הכל, כי אמר התנא מדרגה יותר גדולה ממה שהיה אומר אילו אמר כל שאהבתו, אמר התנא שהאהבה תהיה גמורה עד שהש"ת יתשוב לו מהשבתו כאלו עשה, וזה יתקיים בידו חכמת מלות עשה כירא חטא מלות לא העשה, כי קראו מעשיו מרובין לסודות שעלו אליו כאלו עשאו. ומלאו לפי זה דברי התנא הזה נאחזים עם דברי שלמה ע"ה, שהוא דבר תהלה בחכמת עשיית המלות, כאומרו (משלי ד) אל יליזו מעיניך, ואח"כ דבר בחכמת המלות והיא הקבלה, והוא אומרו (שם ה) בני לחכמתי הקשיבה להבנותי הפי אזיק, לשמור מזמות ודעת שפתך ילאורו, כי נפת וגו' רגלים וגו' אורה חיים פן הפלס. יאמר בני הנאמן לי לרין שתדקדק יפה בלמידת החכמה הזאת, כי היא השמרך מן המחשבות הסקסיות והטענות הסביות המאבדות את נפש המאמין בהם ונוטה אחריהם, כי דע לך בני כי נופת הטופסה אלה הטענות הסביות והשמר לך פן תתפסה אליהם. וכל מה שאמר במדת הזכירות (שם) נאור לבך, הסר ממך עקשות פה, עיניך לנכה, אמר כי לא היה לרין עתה כי אם שמירת המחשבות לבד. ומבואר הוא בנפשו כי המחקר שכלי ערב לשכל יותר מהנשמע אליו בקבלה בלי ראייה. אמר (דברים כט) כי בשירות לבי אלך למען ספות הרוה את הנאמה, קרא הסולך בזריות החקירות השכלית הרוה, יען כי ידע לה מופת, וחכמת הקבלה הנאמה, כי אינו יודע לה עעם שכלי מספיק, הוא אומרו בכאן כי נפת הטופסה. ותיקן בפסוקים האחרונים שפי ספקות הנופלים בזה הדרוש. א' מלחה עעם רלס האל ככה בנתן דרך לפני אדם

שאפשר

מסכת אבות פרק שלישי

הִקְמָתוֹ מִתְקִימָת . וְכֵן שֶׁחֲקָמְתוֹ מְרַבָּה מִפְּעֻשָׁיו אֵין הִלְמָתוֹ מִתְקִימָת : יֵי הוּא
הִיָּה אוֹמֵר כֹּל מְרֻחַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיָּמֵנוּ רֻחַת הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיָּמֵנוּ . וְכֵן יִשְׁאֵן

רוח

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

שֶׁאִשְׁמַר לוֹ שִׂיאָדָּב בַּס . ב' למה לא גלה עטם המלות, שיהיה נודע אלל השכל ויפתחו
האנשים בעין יפה. לא' בואמרו (ע) שאול לעדים יתמוכו, כי השי"ת צדק גן עדן
וצדק גיהנם זה ללדיקים וזה לרשעים, ואילו לא היה הענין כן לא היה נודע מי הוא
הרשע או מי הוא הלדיק, על כן אין החכמה נדרשת מאת האנשים, רק עשות רצון
קונם והשתתף לו. ולז"ל כי השאלו אשר צדק השי"ת היה לבעלה אלמלא בעד זאת
הורה והיא המינות כמ"ש ז"ל. ותיירך הקושיא הב' למה לא גלה השי"ת עטם המלות
ושכרן נגלה לעין, כי אז היו האנשים שוקלים המלות ועושים אותם צבחינת שגרים לא
צבחינת המלות ית"ש, וזה זקק עלום בשלמות האנשים, וח"ש (ע) אורח חיים פן תפלו
וגו', ועתה יהיו העובדים עובדים מהשתתף הצדק, כי אע"פ שהם יודעים שהעוסק
בחורה ובמלות שכרו גדול אהו, אין השכר קצוב, כענין בני אדם שאומר אחד אל
חבירו לעשות לו כלי בשכר קצוב, שאינו עובד את חבירו כי אם לנפשו, אבל מי שאמר
לו אדם גדול עבוד לפני ואני אתן את שכרך ולא פירש כמה, הלא הוא כומך על
גדולת האדון ומעלתו ומאמין בו. הגע עמך שאמר לך אדם חכם אכול זה הסם ותחיה,
והראה לך טעמות שכליות, האם ראוי שיחזיק לך טובה על זה, אבל אם האמנת לדבריו
בלי ראיה הנה זה אורח ומופת שאתה צדק בו ומאמינו. וכן ענין המלות, הסורה
בכללה תחלק לשני חלקים, דברים שבין אדם למקום, ודברים שבין אדם לחבירו.
והחלק הא' נשען על שני עמודים, יראה, אהבה. ואל הא' רמו במשנה הא', כי אשר
כנסה בלבו האמונה להאמין שיש גיהנם יירא ויפחד פן יכנס בו, ולזה יבקש החכמה
המזהירה, וישמח בכל דבר ובכל חדוש אשר ימצא אשר לא ידעו לפניו ותקיים בידו.
ולב' צביאמין שיש ג"ע, וידע כי מעלת העומד בו כפי הזכות אשר ימצא בידו, ולזה
יתשוב במלותו וישמח בחכמתו המזרחתו על זה. ובהם נשלב החלק הא' ובה', והוא מבואר
מאד. נמצא שכלל זה השלם כל השלמות התורני, ועליו אמר (שמות יח) יראי אלהים אנשי
אמת, כי מטבע האמת שלא להיות כפוי עובה למי שגמל לנו חסדים גדולים ובטובו
אנו חיים המיד, א"כ זה כנגד מלות עשה, ושואלי אלע מבואר שזה אהוב מהבניות. וראוי
המאמר הזה למי שכל העולם לא מון אלא בעבורו והוא די לו בקצ של חרובין, וזה
היה כבת שלמותו, והוא החלק הב' שרמו הרמב"ן ז"ל באשר יעשה אותם וגו' :

יֵי הוּא הִיָּה אוֹמֵר כֹּל מְרֻחַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיָּמֵנוּ רֻחַת הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיָּמֵנוּ . וְכֵן יִשְׁאֵן
עֵינָיו עַד כֹּל שִׁירָתָהּ חֲטָאוֹ , וּבִשְׂתֵי הַמְּשִׁיבוֹת הַעֲלִיּוֹנוֹת עַל שְׁלֹמוֹת הַמַּעֲשֵׂה ,

חר והזכיר על שלמות המדות, כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. ולדעתו נחך
סימן היאך נכיר השלם שהזכיר למעלה, כי האהוב מהבניות שהשם ית' תקע אהבתו
בלבם, כאומרו (משלי יז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יגלים אהו, כי פלגי מים לב
מלך ביד ה' וכ"ש לבות האנשים. ולמדתי זה מיתחק אבינו ע"ה שלא היה רוצה השי"ת
בישיבתו בארץ פלשתים לשלש חועלות, הא' שיתרחק מאנשי פלשתים שאמרו ז"ל עליהם
ובמושב גלים לא ישב, הב' כדי שיהיו לו המים ההם בריות, כי צהיותו שם לא ימוט
מימיו מהם לחסידותו ויהיו לו מים לחץ, הג' כדי שיתקרב אל מקום השפץ העשור.
וכצב השי"ת שישאורוהו ויריבו עמו, וכשהעתיק משם ומלא מים רבים הרגיש החועלת
הא', וגם תועלת אחר שנחמד אללו, והוא כי הועיל לאחרים במדתו אשר ירש מאביו,
אקרא שם הצדק רחובות על שם, ופירש כי עתה הרחיב ה' לנו שנשתה בריות ולא
נלמד, ובה' ופירש כי עשיו תועלת בארץ. ומעשה לא גלעךך למה שנדחקו המפרשים ז"ל

רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו. יד רבי דוסא בן
 הורדיגס אומר. שנה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי
 כנסיות

פירוש מדרב ההסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

בזה הספק גמרו כי מלת ופרינו זרה, שהיא"ו לא תספך לעולם כשנחה עם פטר,
 (איכ"ב) אבד ושבר, (ישיה מא) מי פעל ועשה, (במדבר י) ידעת חנותו במדבר
 והיית לנו לעינים, ופי' חוקים וגבורת דאחזקתו ללא חיותה בעיקר, ועוד למה קרא
 שם הבאר רחובות, היה לו לומר שלמות על שם כי לא רבו עליה, ועוד מהו רחובות
 גלגול רבים. ועם מה שפירשתי והיישב הכל היטב. ספר הכתוב בזה הספק ידיר ה'
 בהשגחה השי"ת עליו, נהעורר אל התועלות הג', הא' (נראה כי) ויעל משם באר שבע,
 כשראה השי"ת ששלמה מחשבתו (ש) וירא אליו ויאמר אל הירא וגו', ואבימלך הלך
 אליו מנגר, והשתחוה על כפות רגליו כל משכאיו, הס"ד (משלי טו) ברעות ה' דרכי איש
 זנו', ואומרו גם, כמו שהוא ית' מתלטה ממנו בן שלים אהו חויבו, כאומרו כל שרות הבריות
 וכו', ואמר הבריות כי מהיותן בריות הקב"ה יש בהם מדעת קוים, לוח דעתם בנה
 שתנוה דעת בוראם. והאר להשי"ת שם מקום, לזייז בנפשותינו ענין דברו, כי מעשה ידיו
 כלם ולא היחס למקרה, כי בכל מקום ענינו אופות כי מלא כל הארץ כבודו, ולמשפטיו
 עמדו הכל לכל אשר יאום על פני תבל. וכל שאין רוח הבריות נוחה, להוציא מדעת
 האומר מה לי לערב דעתי עם הבריות די לי שאהיה דבק ביוצרי, וכן קרה ליחזק כי
 שאלוהו אשוי פלשמים, שלא היה רוח המקום נוחה הימנו שישב עמם, וכבר אמרו
 ז"ל וכמושב לזים לא ישב זה אברהם שאמר לו אבימלך (בראשית כ) בעוב בעיניך שב,
 ולא קבל, ובמקומו כתבתי עוד בס"ד:

יד ר' דוסא בן הורדיגס אומר שנה של שחרית. המפרשים ז"ל שמשתלים לקשר
 המשניות לא ראו לקשר זו. ואפשר לומר לפי שהזכיר בזה ישיבת עמי הארץ
 שהיא מוקפת ואין ראוי להתחבר אליהם מעטם שכל שרות הבריות. והגדלה עוד כי
 הזכיר למעלה כל שלימות האדם בג' סוגים, עיון, מעשה, מדות, והם סבה לרשת
 עו"כ, אמר זה הסגל שרץ ליזכר במוסרו ולא ימעה בדברים שהם סבה להוציא האדם
 מן העולם ואפי' יהיה מוחזק בו, ע"ד אל האמין בעמך עד יום מותך. שינה של
 שחרית ויין של צהרים יפסידו עיונו, כי אין שעה ראויה בכל היום להבין כל נעלם
 זולתי עת השחר, ושתיות הצהרים יפסידו מוחו שאפי' בשעה ראויה לא יוכל לעיין. ויין
 של צהרים משל לרודף אחר המותרות שאין בה הכרח כלל, שידוע כי מסעודת הצהרים
 עד סעודת הערב יוכל לעמוד בלתי אותה השתיה. ושיחת הילדים תפסיד מדותיו, כי
 הנער אינו תלמיד הגון למדות. ונראה לי כי שיחת הילדים, השיחה ששחים הילדים
 שהיא שיחה בעלמא ואין אדם נמלט ממנה, לא שיחה עם הילדים, כי זו שעות גמורה
 היא, כי לא על מי שעושה במקרה קן אמר אלא על הרגיל בכך. וישיבת בתי כנסיות
 של עמי הארץ תפסיד שלמות המעשה, כי אינם חסידים, אדרבה ילעגו עליו ומפחדם
 יסחירו חסידותו. ומפרשים אמרו כי אומרו מן העולם סתם כי גם מהעולם הזה יוציאוכו,
 כי רוב השינה מולדת רפיון הגוף וחולשת האברים ופריסתו מתמעטת, ורצוי שהיית
 היין מקרר חום הפזעי ומולד חולי הנופל והרעשת הגוף. והכלל העולה מן המשנה
 שהיא שרץ אדם להשתדל שלא יאבד שעה אחת מומנו בעוד נשמת אלוה בראו, ואף
 כי בעתות הראויות, אורג שלמה ע"ה (משלי כ) און שומעה ועין רואה ה' עשה גם
 שיהיה, (ש) אל תאהב שום פן תורש. וכתב רבינו יונה ז"ל, הנה השי"ת נטע און
 באדם ויאר עין ולמה בני אדם יפרעו את האצרים אשר יאר ממעשיהם, כי יאר עינים
 גלגולת ולהשוער ולהתחזק בהכמה ולהחזיק במלאכה פן יאחזכו ימי עויו, וכן העין לעית
 ולא

מסכת אבות פרק שלישי

בְּנִסְיוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ . מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם : רַבִּי אֶלְעָזָר הַבְּרִי עַד
אוֹמֵר . הַמְחַלֵּל אֶת הַקְּדוּשִׁים , וְהַמְבַזֵּה אֶת הַמוֹעֵדוֹת , וְהַמְלַבֵּן פְּנֵי חֵבֵר
בְּרִבָּים , וְהַמְפַרֵּר בְּרִיתוֹ שֶׁל אֲבִרְהָם אֲבִינוּ , וְהַמְגַלֵּה פְּנִים בַּתּוֹרָה שְׁלֹא בַּהֲלָכָה .

א"ל

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

ולא לישן, הוא אומר אל תחשב שנה פן תורש, וזה עשם שיהם, לסלק המונעים המעוררים
אוחו מעיונו בכל כחו, ולפי שא"ל לעיין תחת המיד תחת היותו בעלי חמר, כמו שאמר ז"ל
כי הוּו חלשי רבנן מגירסייהו הוּו עסקי במילי דדיחותא. וכתב ראב"ע ז"ל יש דרש
להרויח נפש תלשה בהלכה קשה, ירא השם יאל ידי כלם ויבקש לאותן השעות דברים
קלים להבין, כדי שלא תהיה שיחתו שבה לערדו מן העולם ולהפסיד מה שהרויח בעשות
העיון, הוא אומר ושיחת הילדים. וגם במשאו ובמתנו עם הבריות לדין לבחור אנשי לך
ולשמוא הפכס, יען לא יהיה הפסד מרובה משכרם, ועל זה הזהיר ושיבת בתי כנסיות
וכו', ואמר המפרשים רבותא אמר שאפי' ישיבת בתי כנסיות וכו' היה מוקף, כי אינם
מדברים כי אם בשיחה בעלה ולשון הרע. ודוד המלך ע"ה היה מתפאר בארבעת כפי
סדר המשנה, (תהלים קיט) מה אהבתי תורתך כל היום, יאמר שלא היה יושב בעל אפי'
שעה אחת מן היום וכ"ש שלא יבעל השעות הרגילות כמו שאמר לעירם שחר. (שם) מאויידי
החכמי מלכותך. האנשים הערודים בעסקי הזמן יקרה להם פעמים רבות היותם
מונחים מהחולק עליהם, יען הסיחו דעתם מעיונם, ומעשים בכל יום. אמר דוד המלך
ע"ה לא נלחתי אדם כי לא הסחתי דעתי ממנה אפי' רגע אחד, (שם) מכל מלמדי השכלתי,
אמר שבשעה שהיה פוסק מעמל העיון בקש לו מנוח אשר ייטב לו, והוא העדות שהיה
פוסק בכלותם, דברים לא יערכו לעיון, ולזה השכיל מכל מלמדיו. או ע"ד (משלי ה)
חילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך*, והיה חוזר ההלכה וזוה היה מרויח נפשו, ולזה
השכיל מכל מלמדיו, וזהו נכון. (תהלים קיט) מוקפים אחזבון, כי זהם היה מתעסק,
והם זקני התורה הפך עמי הארץ. והביא ראיה כי פקודין נלחתי, שהם הריבוי
ועורוני אל המעשה. וראה תחת המעיין סדר דברי הגאון שנוססם בו רוח קדשו של
דוד ולא הפיל דבר מכל דבריו ארצה. ולפי שדברים אלו שאמר הגאון מליאיו האדם מן
העולם האמתי, סמך,

פו ר' אלעזר אומר המחלל את הקדשים. הוא המפגל את הקדשים ומעמאם.
והמבזה את המועדות, לא אמר המחלל מפני שאינו מדבר ביום טוב כי אם
בחולו של מועד. והמפר בריתו, פירשו בו שאין רוצה לימול, ור"י ז"ל פירש המושך
ערלתו לכסות את העטרה כמו שעושה להכעיס כדי לבזות המנוה, והמלבין פני חברו
ברבים, פירש ה"ר יונה ז"ל וזה מתולדת הדברים שיהרג ולא יעבור, כי האבות הם
ג', עבודה זרה ג"ע ש"ד. ותולדת ע"ז נעמי אשרה, ותולדת ערוה המסתכל באשה איש
או המדבר עמה, וכמו שאמר ז"ל בראוהו שהעלה טיגא בלבו, ותולדת שפיכות דמים
המלבין פני חברו ברבים, והוא שופך דם האדם בדם עלמו דאזיל כומקי ואתי חורי.
ועל האבות והתולדות יהרג ואל יעבור. והמגלה פנים בתורה, פירשו עושה עבירות
בפסרסיא, ויש שפירש כמנשה שהיה אומר לא נאמר על פי רוח הקדש וילך לחובן
וגו'. ונראה לי שכלל זה העושים לורות בתורה מדעתם, ואמר הוזהר (שמות כ) לא
תעשה לך פסל, לא תעביד לך חקויין. והמשנת קדש, הברית ברית קדש, והאדם
עשוי בללם ובדמות, והתורה קדושתו של עולם. מפי הרי"ף שושן למדתי, המחלל,
שאומר חולין היו קודם לכן, ולא ידע כי קל ש"ש עליהם. ומעשים זה אמרו ז"ל אין נביא
בעירו, לפי שהורגל בנייהם ובהיותו כ אחד מהם לא יוכלו ליייר בשלמות מעלתו עליהם.

ובמעטונו

* ע"ד מהמרים ז"ל מה הוד בזה כל מה שהימנה וכו' :

נוסכת אבות פרק שלישי

אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא : ורבי ישמעאל אומר יהיו קל לראש , ונזם להשחורת , והיו מקבל את כל האדם בשמחה : ורבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערה , כבודת בני לתורה , מעשרות סיני לעשר , נדרים סיני לפרישות , סג לתכרה

טהור

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

והמועדות , כי נמסרו לבית דין , ולא ידע כי אין להסתי' מועדות אלא אלו . והבניה , כי נרשם בו צעת קטנותו , ולא ידע כי חל עליו דבר אלהי . והמלבין , כי לא היוקו היוק מוחס מורגש , ולא ידע כי הלל ללם אלהים . והמגלה , כי יעשו וכי נגעתי בה , על פנקסי כתבתי דעתי , ואינו יודע כי תורה נחנם למפרשים . אמרו ז"ל כמה טפשאי בני הונשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי רבנן , כי בתורה כתיב ארבעים יבנו והם אמרו מ' חסר א' : אע"פ שיש בידו תורה . אבל תשובה אין דבר עומד בפניה כאומרו (בשע יד) ארפא משובתם אוהבם נדבה . והיה עונש כלם אין להם חלק לעולם הבא , יען כי חטאם דומה למינות עוקר כל התורה . וזה כי יסוד גדול שעליו תסוב כל התורה כי כה האדם גדול לנתק ולנתוש , עד שבדבור הקל יקדים אדם אלפי דיגרי זבז , ואם יקח זבז אחד להנחתו מעל ולא יועיל מה שהתנדב . ולז"ל המחלל קדשים באומרו חולין היו קודם לבן , וכן התבזה את המועדות באומרו מאחר ששכני העני עושה מלאכה למה לא תעשה כן גם אני , וכן כלם , כאילו עוקר זה היסוד , ולזה יהיה עונשו חמור כמי שכופר בכל התורה כולה :

וה' ישמעאל אומר היה קל לראש . לפי שאמר למעלה המלבין , סמך ר' ישמעאל , המסיר לקבל האדם בשמחה . ובזו המשנה רבו הפירושים . ושמעתי , לראש לעשות רצון אביך ששמים . והנראה שהשמיענו התנא שצריך לכבד את הכל איש לפי מה שהוא , אבל לראש הוא הש"י התבזה לפניו בעבודתו . כתיב (שמואל ב ו) ונקלותי עוד מאתך , וקרא הש"ת ראש , להורות כי זה חייב בחוק האנשים שמכבדים את הראש , כל שכן שחייב זה לאל ראש המליחות , ושיהיו הכל נקלים לפניו , כאומרו (שם) לפני ה' אשר בחר בי , ואמנם אלה השמים והסגנים תהיה נוח לעשות מאמריהם , ומן ה' לא יסור לבך , כי הלב כלו לה' כאומרם רחמנא לבא צעי , אבל תשמע השמים במעשיך לא בלבך , ואלל כללות האנשים ראוי לקבלם בשמחה . ולפי שהחוק והשמחה קרובים זה לזה , ואע"פ שזה מפאת הכפש בהמית וזה מן המטבחה , סמך ,

ו רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין בו' . ענינו אכלי כי רוב האנשים בטבעם יראים מהחטאים ושמרים כהשמר מן הסכנות , והילך הרע מרגיל האדם בצבירות ומצטיתו מן הסכנה , דמיון הנכנס במים קרים שבהחלתו חסמר שערת צטרו וכשירגל לא יחוש . אמרו ז"ל כל העובר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר . וכן עשה המפחה הראשון לחוה , דחפה ונגעה בעץ , אמר לה הרי לך ראייה שלא תמותו . וזהו לשון מרגילין לערוה , ומלא כבוד ראש ויראה סייג לעבירה כדברי ר"י ז"ל : מסורת . היא הקבלה , ונקראה כן כי אין מקבל אם אין נוחן , ולכן נקרא פעם על שם המקבל ופעם על שם הנותן , כך שמעתי והנאני . ואני כבר פירשתי שנקרא מסורת , כי המקבל חייב ליתנה לאחר והאחר לאחר עד סוף כל הדורות : סייג . פייש"י ז"ל גדר וחוק , ויפה פירש . וכל המכר בזו המשנה כה משפטו , כי המסורת חזוק לתורה , לסתום פי הסוברים בה סברות אשר לא כדא . מעשרות סייג לעושר , אין בכל המלות מלוא הפעל לשעתה כמלות האלקה , כי יש מלות שהדין נוחן לקבל שכן בעוה"ב כאומרם שכל מלוא זהאי עלמא ליבא , ויש מהם מנחילות העוה"ב בעלם וזה במקרה , והאלקה מן הדברים

הדברים בזה אובל פירוהיס בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא , כך סבטיח ישיבה ע"ה (נח) והלך לפניך לדרך , יראה לפניך לעיניך שחלליה מיד בכל דרכיך , והוא מלשון (שמות לב) אשר ילכו לפניו , אמרו ערב רב אין אנו לריכין חלסים נסחר מנגד עיניו חלא אשר ילכו ונראה תמיד לעיניו , וז"ל והלך לפניך לדרך , ויעד אחר כך (עכ) כבוד ה' יאספק והשביע בלחחות נפשך , והוא האור הגדול , ולכן כפל הלשון לחזק האור : נדרים סייג לפרישות . הוא מדה טובה עליונה , כאומרים קדש עלמך במוסר לך , תפוש עלמך מן האכזר לך , כי המדקדק בעלמו לבלי יהנה מן המותר חלא הלריך לעבודת הבורא כ"ש שיתרחק מן האכזר הרחק כמעטוי קשת . ובמשנה יהי ביקר כתבתי עוד בזה תראהו משם :

סייג לחבמה שתיקה ❁ יש להשיג למה שנה ולא אמר שתיקה סייג לחכמה . והליל לפי שבשתיקה וכללים הרבעה דברים משבשה שנאמרו בחכם , וכוונ שכתב ר' ישראל , ואלו הן : אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו , אינו נכנס לתוך דברי חברו , ועל מה שלא שמע חומר לא שמעתי , ואינו נכסל להשיב . ואלו הארבעה רוב השבשה , והם שיקרים גדולים בדרכי הלימוד , אמר כי סייג החכמה אינו חלא שתיקה , חבל לפרישות ולשאר דברים המכריס יש סייגים אחרים ואע"פ שאלה הם המיוחדים , ואתה יודע הספרים שיש בין אמרך סם פלוני יפה לחולי פלוני , ובין לחולי פלוני יפה סם פלוני " , כי המאמר הראשון לנו ישלול שיש סמים אחרים , והמאמר השני יחייב שאין כמותו . ויש מפרשים כי בשתיקה תשמר החכמה מלהגיע לכסילים , כלאמרו (מל"ו) חכמים יאפנו דעת . ושמעתי לאחד מגדולי הדא"ר פירוש נאה על פסוק (עכ) בשפתי נבון חמלא חכמה ושבט לגו חסר לב . כי בשפתיו ימלאו שני דברים . הא' בעלם , והוא החכמה , והב' במקרה , והוא שבט לגו חסר לב . והוא על הדך שכתבתי , כי בשתיקתו ישמר מהגיע החכמה אל הסביל המתוכח עמו , וקל מהרה יפול בדברי פיו , כי ישבש בדרוש אשר הם עובקים . והוא אומרו בסמוך (עכ) חכמים יאפנו דעת ופי חויל מחתה קרובה , כי יכשל בדברי פיו , ונמלא שהפסוק האחרון פירוש לראשון . כמה נאה פסוק (קהלת ד) שמור רגלך ופירש אל הבהל וגו' . (ס"ח) אני פי מלך שמור , ופירש ואל העמוד בדבר רע חלא ענה מיד , כאדם שאמר לו המלך אתן לך כמה כסף ועבוד לע"ו ושאל זמן לדעת מה ישיב , והשיב אם יתן לי המלך מלא ביתו לא אובל לעבור את פי ה' , והוגד לחכם חסיד וזה לדותו , ותמחו הרואים , וענה על אשר עמד בדבר רע :

שתיקה . לפי שהתכלית שבעבורו נברא העולם , יראה ה' עקיבא כי פצע האדם מנגד לזה , כי כוזה ראש הוא סייג ליראה , והשחוק והקלות ראש מרגילין לערוה והאדם בעצב נמשך אחרים , על כן הודיע כי דרכיהם דרכי מות : מסורת היא מסורת ממש , לפי שכלמות הס"ת להיותו שלם , כבורא ית' שהוא שלם בתכלית השלמות , וגם זה נשמין היראה ליראה את ה' וכל התורה שמוותו של הקב"ה היא : מעשרות סייג לעושר . כהוא מעשה שהיח לו חביו שדה אשר ברכו ה' בחלק סאה ורעה עינו במעשר עד אשר חזר למאה , ובאו אחיו לבקר לאמר לו כי היה כהן , עד שחזר בתשובה . וגם זה מיראת שמים כי אין רואה ואין יודע זולתי השי"ת אם נתעשר כראוי : סייג לפרישות . וזה יראה ה' ממש כי באשם יאשם האדם , ר"ל אשם אכילה שתיקה משגל , וכאשר יתקדש האדם במוסר לו לעשות פרישות לא יבוא ח"ו לאיסור : סייג לחבמה שתיקה . תימה איך יתכס אם ישחוק , והלא אמרו ולא הביישן למד . ופירשו שישחוק עד שיבין דברי רבו על צוריים וזו יקשה . וזה אינו שתיקה חלא מתון , ועוד כי כמו שהעושר נמלא והמעשרות חזוק לו , כך ראוי שפירש לחכמה אחר היותה חכמה . ע"כ נ"ל כי ראוי להקפיד שלא לתת החכמה כי אם לחאידים שמכבדים אותה , לא לכסילים שמצוים אותה במעשיהם הנקולקלים , כמו שאמר (משל"ו) חכמה ומוסר

❁ ועי' מה עז : כנש"י ד"ה עמי בורה :

מסכת אבות פרק שלישי

שְׁתִּיקָה: יְהוּא הָיָה אוֹמֵר חָבִיב אֲדָם שֶׁיִּבְרָא בְּצַלְם. חֶפְזָה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁיִּבְרָא בְּצַלְם. שְׁנַאֲמַר (בראשית ט) בִּי בְּצַלְמִי אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: חֶבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּבְרָאוּ בְּנִים לְמָקוֹם. חֶפְזָה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁיִּבְרָאוּ בְּנִים לְמָקוֹם.

שנאמר

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

אילים צוז, כי חזוק החכמה ותפארתה השתיקה מהבלתי ראוי, כאומרו (ש י) **חכמים יאפו דעת**. וגם זה מענין היראה, כי יעריך יותר כבוד החכמה מכבודו, כי אף אם אויל יחשב לא יחוש, לכבוד הסורה. לכן אמר (ש יד) לך מנגד לאיש כסיל גם אל יאמר לך כי כל ידעת שפתי דעת. וכאשר תענין המלא שהזכיר מדרגות היראה על סדרה ונבעה. הא' להתרחק מהדברים שהם הפך היראה, והוא אומרו שחוק. הב' כי עיני ה' משוטטות, וזהו מסורת, כי תורתו אהנו בשלמות האחרון כמותה ית', וזה לאות כי הוא ית' עמו. הג' לעשות מעשים לשמו הגדול במקום שאין שם בלתי, והוא המעשרות אשר אין מכריח אותן להויתאם כראוי כי אם יראה ה'. הד' לדחות האותיות הגשמיות הקרובות אליו אכילה שחיה ומשגל לקדש עלמו בזה, והוא אומרו דברים כו'. הו' לדחות הכבוד מעליו כבוד הסורה, כי ישחוק ולא תודע חכמתו לבלתי ראוי, גם אם אויל יחשב. והאיש אשר עלה למדרגות האלה (אשר) יתישב בהיכל המלך ה' לנאות לפני ולפנים. אמר (ש כג) אל תכב גבול עולם אשר עשו ראשונים, חזית איש מהיר, ויש להקשות שני דברים. הא' כי למה כתב מזה כלורתה. והב' אשר גבלו מבעיה ליה. והג' קשר חזית איש גו'. הפירוש אל תסג בגדרים אשר כלם גדר ליראה, ואם קיימת אותם בזריות נפלא, לפני המלך ה' לנאות תעמוד, כי חזית וגו' מלכותה דרקיעה כעין מלכותה דארעא:

יהוה היה אומר חביב אדם. חביבין ישראל. דבך עם מה שלמעלה והוי מקבל את כל האדם בשמחה כמקבל פני שכניה. וענין אלה הג' מאמרים המסובלים בפר יקר מאד, הודיענו ר' עקיבא בזה מעלתו על שאר האומות, כי השי"ת ברא האדם והשליטנו על הב"ח בזה השכל אשר בו, כאומרו (בראשית א) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו. ולזה האדם נצב הקומה לסודות כי שרשו ועיקרו למעלה, ואין כן שאר בעלי חיים אבל הם כפופים, לסודות כי שרשם למטה בארץ. ובזו המעלה אפשר לו לאדם להשאיר נפשו בהדבקו במושכלות, אלא שזה רחוק מאד לא נמצא אחד מאלף ישיג זה השלמות. וזה הכלל אשר נבדל האדם נושא לכל החכמות, כי בו אפשר להשיגם כלם. וכבר אמרו על אדם הראשון שהיה חכם גדול יודע כל מה שאפשר יודע בעצמי הדברים. ובה נשתהפנו אהנו קהל ישראל עם שאר האומות. אבל נתיחדנו מהם בזכות אברהם ע"ה בענין אחד גדול יותר מאד, והוא הענין אלהי אשר תל עלינו, כאומרו (בראשית יו) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, ויש בריתו בבשרנו, לסודות הענין אלהי אשר חל עלינו, ויחזין זכינו לתורה האלהית שלא הפול תחת החקירה השכלית אבל היא למעלה ממנה, ע"כ לא תושג כי אם בנבואה, וזה הענין האלהי אשר אמרתי הוא נושא הסורה, כמו שהללם נושא החכמות כלם, וכמו שכל אחד מן האומות אשר לא נשתמש בנאותו הלא לדעת המושכלות ולהויתאם מן הכח אל הפועל להיות מכלל חסידי אומות העולם שאמרו ז"ל עליהם שיש להם חלק לעו"ב. יכרת והוא כשהמה, כן עושה כרת לישראל שלא יול בשם עלתו. משא"ל כל המון ישרא"ל מוכנים ליי"ח בלא עזרה ועמל. יי"ח וארזיל תהבם עם הפנים לט"ח לי דייקה:

ובל

נבכת אבות פרק שרישי

שְׁנַאמֶר (דברים יז) בָּנִים אֲתֶם לִי אֱלֹהֵיכֶם: יִשְׁחָבִיבִין יִשְׂרָאֵל שְׁנַתָּן לָהֶם כָּלִי
חַטָּה

כירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

ובר זה הענין גלה לנו הש"י צפרתת אם בחקוקי, כשייעד להשקות שכינתו בנינו, כאומרו (ויקרא כו) ונתתי משכני בחוככם. כהנ הרמב"ן ז"ל שלא יתקיים זה הייעוד עד שיבא נורה לך ולשון הכתוב העיד על זה שאמר ונתתי כאומרו את קשתי נהתי בעין, שמורה נתינה קיימת לעד, אבל במקום אחר אמר (שמות כה) ושכנתי בחוכם לא אמר שיתן משכנו בחוכבו כמ"ש בז"ל. ובפירושו אותה פרשה הארכתי ליודעים חן וכאן אין מקום להאריך, אלא הכלל הזה שהודעתיו. כי פשתגיע עת להעביר גלולים מן הארץ הוא שנתן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, ישכין הש"י שכינתו בתחתונים כמו שבשכין בעליונים, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. וכשייעד זה הענין הנפלא אמר אני ה' אלהיכם אשר הולאתי אתכם מארץ מצרים, להשיג זה התכלית הנכבד לולא עון העגל כמו שאמרו ז"ל, וכמו שהדשתי נפלאות עלומות להגיעכם אל אלהותי כך אהדש נפלאות לעתיד (ויקרא כו) ואולך אתכם קוממיות, אמרו ז"ל שתי קומות, הקומה האחת אשר בה נתיחדנו מר"ח ונשתהפנו עם האומות, והוא תכלית האלל והכנה ורהשיה לנו לענין האלהי אשר חל עלינו שהוא נושא התורה, והוא הקומה אשר בה נתיחדנו מהאומות כלם. וזה הסוד גלה לנו מי שכנס בשלום ויאל בשלום, תחלה אמר הענין אשר בו נשתהפנו עם האומות, והוא ענין דברי המשנה הא', ובמשנה הב' הודיענו הענין האלהי הדבק בו, הוא אמרו חביבין ישראל שנקראו בניים למקום, והבן יש לו יחס עם האב. ואמר במשנה ג' שזה הענין נושא התורה, כמו שהענין הא' נושא החכמות, נמלינו יורשים העו"ב מלך היותנו יחידים, ומעלת כל יחיד כפי מעלת התורה אשר למד ועשה. ואילו ידעו זה קצת מבני עמנו לא היו מסתפקים צילדי נכרים. ועשה אשוב לפרש דברי המשניות. ואומר שיש לדקדק שני דברים. הא' הנפל בכלל חבה יתרה ולכאורה נראה שלא חדש דבר. הב' כי לא הביא בכלל הראיה היתרה, כי בא' אמר כי בללם אלהים עשה את האדם, והיה יותר ראוי לומר (נראה א' ויברא אלהים את האדם בצלמו, או נעשה אדם בצלמו, כי בזה הפסוק שהביא במקרה בא בו שנברא בללם, וכן בשני אמר בניים אתה לה' אלהים, כי בא שם במקרה כיון שאתה בניים לה' לא התגודדו, והיה ראוי שיאמר שנאמר (שמות ד) בני בכורי ישראל. וכן בג' כי לקח עוב נחתי לכם, שהרצון בו כיון שנחתי לכם לקח עוב תורתו אל תעזבו, והיה ראוי שיאמר (דברים ד) ואת התורה אשר שם משה, ועוד לא היה צריך להביא ראיה כלל כי כל התורה כלל מלאה מזה. ואפשר לומר בזה אחד משני דברים. הא' שיהא ית' פרסם המתנה לחוקה שלא ישוב דברו ריקס, כי הפרש יש בין כשיאמר המלך בין שריו הנהיג אל פלוגי, או שיאמר למקבל המתנה מתנה זו אני נתן לך. ולזה הביא ראיה מנאמרו של הקב"ה להם, לומר כי יאל מפיו דקה ולא ישוב דברו ריקס. והב' כי בא להודיענו כי זה הענין הנכבד חל בטבע על האדם וכאילו נודפ אללו בטבע. והוא אמרו חבה יתירה נודעת לו, שהוא יודע ומרגיש במעלתו, והראים מדבר האל עמם כאילו נודע להם מקדם שנברא האדם בללם, וכן בניים אתם שזו הקדמה למה שיאמר.

זה כלי חמדה שבו נברא העולם. משלו משל לאדם שיש לו נכסים רבים שקנה בעולמו, ותק נכסיו לבניו, ולבנו ההסוב מכלם נתן לו הכלים אשר בהם קנה כל כסו. וכן עשה הש"י שחורישנו תורתו נברא בה עולמו, ובה נוכל לחדש אותות ונפתחים ולברוא חדשה בלחץ, והכפעס כי העולם כחומר, והתורה כחכמה, וזו שהחומר משועבד לזורה כך העולם משועבד לתורה ולחכמה. ור"ן שנתן אמר לפני - הנהגה

מסכת אבות פרק שרישי

הַחֲמִידָה שָׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם. חֶבְהָהּ יִתְרָה נִדְרַשְׁתָּ לָהֶם שְׁנַתָּן לָהֶם כְּלֵי חַמְדָּה. שְׁנֵאמַר

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

זאת חזרו לא יודיעו, כי אינו חשוב בעיניו להתרלות אליו, כהטוא שהאכיל את בניו פסיוני וטורדו מן העולם (קדושין ל), ולזה אמרו ז"ל הנותן מהנה לחבירו לריח להודיע, והשי"ת מאלהבתו את האדם ואת ישראל הודיע מעלתו. אמר הכבוד (ויקרא ט) אם בחקתי תלכו, אם החקים שבהם חקקתי עולמי והיא התורה השמרו ונתתי גשמיכם, בו ציוס קנותכם התורה קייתם הארץ וכל אשר בה, כי לכך נבראה מתחלה, וזה טעם גשמיכם ציוני, כי בשלכם זכיתם, ואילו לא הטוא אדם הראשון היה העולם בשלמות אין חכרון כל ואין מות, ובחטואו נתקלקל הכל ונשתנה טעמו של עולם. ולזה כל מה שייטדה התורה התמימה הכל ע"ד הטבע, והרשעים הם העושים נסים בעולם ומשמים טבעו של עולם, היש גם גדול מואכלתם ולא השבטו, ונתתי את שמיכם ככרול, וכל החזר בפרשה, וכן אמר ועלך את השמים, כי הם בטבעם ירלו להת מטר והשי"ת ישנם מטבעם, ובפרק ה' שלים זה בס"ד. והסתכל במשל החזר, כי הבנים כלם הנאתם לפייהם ותועלתם לעיניהם אבל לא יעלו עוד, אמנם הבן החביב הוא בהפק, כי בתחלתו אין כל מחומה בידו, ואם ישחלל כהרזו בלבטון ישגא, ועמיו בנת השתלחוהו, כי אם היה עשיר בתחלתו מאלו ידיו לעשות. וכן אנתנו בניו של הקב"ה, לא רלם להשפיע לנו טובה בעולם הזה, כדי שגשתלל להשיג הטוב האמתי, ואם נזכה יורש העולם הזה והעולם הבא, ועמיד הקב"ה להחזיר את העולם לטבעו ולבעל המות שנגזר בחטואו של אדם הראשון, כי בנתו מלאך המות והוא תלוי בעוונותינו ועוונותינו כשאוץ שבעיטה, והיה ציוס הטוא יתקע בשופר גדול להעביר גלולים מן הארץ, הוא שטף הוא ירר הרע הוא מלאך המות, ויחזור העולם כמו שהיה, שנאמר (יחזקאל ז) עוף ישמע בערי יבודה קול ששון וקול שמחה קול חומר הודו את ה' לברות כי טוב כן לעולם חסדו ומצוייהם תודה בית ה', כי השיב את הארץ כבראשונה אמר ה' שנתן להם. ולא לאומות עכו"ם, כי לבנים הודיע קדושתו ומעלתו מאלד התורה שהיה שמו, ולאומות עכו"ם עובות העולם הזה:

חביב אדם. האומן שיחוקר מלבוש אחד מהבגד בלי דפוס לא יעטנו שלם בלי תוספת ומגרעת, ולכן יעשה הדפוס תחלה, וכן עשה השי"ת דרך משל עשה הדפוס תחלה ואח"כ עשה את האדם, והדפוס הוא כל העולם, וכן אמרו ז"ל (משלי ה) ושעשועה את בני אדם, ב"ו רוצה לצייר מדינה אחת בעץ אחד להשתעשע בו ואינו יכול, והקב"ה צייר בראש כל עולמו והוא משתעשע בו, הוי ושעשועי את בני אדם. וזה הענין נפלג מורה כמה מעלה האדם באוחזו הדרך הישרה, ושיר השיחים חביב מאד מפני שהוא קצור כל החורה:

חבה יתירה. כשאדם מהצב דבר מה חנה יחירה מפרסמה ונותן טעם כי בעצם הדבר שהוא עשה דבר פלוני, וכן הוא פשט הפסוק (בראשית ט) ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו, ולמה אשיגה בו, לפי שהוא בללם אלהים ועמה חבין קשר המשניות, לפי שרלם לדבר בהשגחה הקדים מעלת האדם כי רבם היא וראוי שישיגה בו השי"ת משני טעמים. הא' מן החבה, והב' מן היתרון ועדת ישראל מאלד היותם בניו ושנתן להם כלי חמדה א"כ הכל צפוי. ולא אמר בללם אלהים להורות שני דברים, הא' כי סמיכות ללם כסמיכות (ישעיה יש) אדמת יבודה ולא כסמיכות עני יבודה, והב' כי לא בללם אלהים לבד נעשה רק בללם כל הכנראה, והוי בללמו וגו', ואמר ויברא את האדם בללמו כי עיקר הבריאה בעבור אלמו, וכס"ל שופך דם האדם בראש דמו וגו' שהיא אבדה שאין לה תשלומין כי בללם, רמו ל"א

ע"י זרע באדני קח, וע"י ז"ל ש"ס ע"פ ואתה לך את לוחות האבן, וע"י לקע ע"כ: כדנשי

הכרתו לית אינש די כתבה יכול למקרי, כי כל יסודך הללס. וזו היא הכנה בהתמסר
החכמה דור אחר דור:

ד"א חביב. כל דבר ישובח או יגונה יותר בערך זולתו, כי מי שישיב את השי"ת
במלה מוחלטה לא ילא ידי חובתו, אבל אם ידע מעלת העולם ויתרון מעלת
השמים וגובה רום מעלת המלאכים, ויאמר כי השי"ת למעלה מן הכל, יהיה עתה לשבחו,
וכן בגנאי הפעולות, (מש"י ו) לא יבחו לגנב כי יגנב, בעבור שבזיון הגנב הוא מפורסם
לעיני השמש גם לגנב עמו, כי אם נמצא ישלם שבועתים, כדי שלא תגלה חרפתו,
ואפי' הכי אינו כלום בערך הוואף. ועל דרך זה עשה ר' עקיבא שבח מעלת האדם,
ויותר היוותו בני למקום, ועל הכל מעלת ההורה:

שנברא בצלם. ח"א לומר שהוא סובר שבצלם מוכרת, כי כתוב ועשה אדם בצלמנו,
ויברא אלהים את האדם בצלמו, ועוד הטעם אשר במלת צלם מורה שהוא
כנוח. ובבר אמר ראב"ע ז"ל, כלל אמסור לך כל פירוש שלא יסכים עם צעלי הטעמים
לא תאבה לו ולא תשמע אליו, וא"כ ראוי לעיין מה היתה כוונת אונקלוס שאמר
בצלמו דה', ולמה לא אמר התא חביב אדם שנברא בצלם אלהים, כי זה שבו לא
היווה נברא בצלם בההלע. ובפירוש הר"י ן' שושן ראיתי כי יש שני מיני סמיכות,
מהדבר, כרגלי חסידיו, או מהייחס אליו עבד המלך בית המלך, ורמז לפי זה לכבוד
נברא אשר בראו ה' לבראות בו עולמו. ולפי זה הספיק לו לר' עקיבא השמעת היבנה
אחת יותר ממה שהספיק לר"מ ז"ל בחבורו הגדול ספר המורה להרץ ענין התוארים, כי
כלם לא נאמרו כנגד העלם צ"ה אלא כנגד הכבוד הנברא, וע"כ חז"ל אינם מוזכרים
כי אם רחמנא, קוב"ה, שמים, ברוך המקום, ח"כ בצלמו ללם שלו. בצלמו ללם שלו.
ולדעתי בצלם חלק אלוה ממעל נשמת חיים, בצלם אלהים החלק השללי, זכר ונקבה
החלק אשר בו יוליד, נמצא האדם כולל כל המיאות ובהיותו פונה אל הכליות הוא
יסוד עולם. שאל קיסר את ר' עקיבא אם הקב"ה אוהב את העניים מפני מה אינו
מפרינס, ח"ל כדי לזכות את העשירים בהם, זו היא טענה גדולה המתרחת כל
הקושיות, והוא הוא ענין הערלה אשר נבראת באדם. ולדעתי בזה יובן הספק העלום
מפסוק כי בצלם, כי זו הסנה גם בנהרג גם בבורג הוא. ולח"א רש"י ז"ל כי הוא
לסייע ההורג, כלומר דקדקו היטב בהריגתו. ואפי פירשתי בנערותי לסלק קושיה הוראת
הכוכבים. אמנם מה שנראה לי עתה כי לא בא אלא להרץ מה שיקשה באומרו (נראשית
ס) אדרוש את נפש האדם, וכיון שכן ואין יודע האמת כמאור הוא ישפוע תבל בלדק
ומה לנו לשפוע, ע"כ אמר (שס) שופך דם האדם, באדם, ר"ל באנשים כמאור, דמו
ישפך, כי ה' עשה את האדם בצלמו למען יעשה כמעשו וידמה אליו. וזה הטעם
עולה לכל הדברים אשר לפי העולה בהחלת המחשבה קלרה בהם ההשגחה האלהית,
אדרבה האריכה ההשגחה הנפלאה אם תצונן, שקלרה בתחון והאריכה צליון. למה
אנחנו דומים עם הפילוסופים החשובים, לשני אנשים נכסו אל מדינה גדולה. האחד
ידע כי יש מנהיג באותה מדינה ושהיא מנוהגת בלדק וביושר מן המנהיג ההוא, אבל לא
דבר עם המלך ולא ראה אותו, ולא דבר המלך עמו ולא ידע מה שיכעיסהו ולא מה
שיראהו. והשני דבר עם המלך וקבל דבריו והמלך דבר עמו והודיעו סודותיו ובמה יתהלם
ובמה יכעם. כן חשובי הפילוסופים מכירים מליאות האל ויודעים שהעולם מנוהג מאתו בלדק,
אבל אם יקראו לא יענם, והאל לא דבר עמהם ולא הודיעם מלכותו. ואנחנו קוראים אל
ה' בכל עת והוא עונה אותנו, ומדבר עמנו ונתן לנו את מלכותו. ולמה העיקר אמר
דוד ע"ה (תהלים יס) השמים מספרים כבוד אל, לא אמר כבוד ה', כי מלך תנועת
השמים ופעולותיהם יודע מליאות האל, אבל מלך ההורה יגיעו לידיעת השם הכבוד לא
לידיעת מליאות האל לבד. ולח"א (שס) תורת ה' תמימה כי היא תורם על השם הכבוד.

מסכת אבות פרק שרישי

כ הבר צפוי ז. ר"ל שכל מטעי האדם ותנועותיו גדולים וקטנים גלויים וידועים לפני הש"ת לא נעלם ממנו דבר, ודבר זה יחייבוהו השכל והכחוננים, כי ראוי לתה כן שלמות לחל ית' ולהרחיק ממנו כל חסרון, כי מי שנעלם ממנו דבר מה חסרון הוא לו. וכתיב (ירמיה לב) אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם, (איוב לד) כי עיניו על כל דרכי אים, וכל כתיבי הקדש מלאים מזה. והיה אומר חכם זה כי כשיחשוב האדם עיקר זה יחייש מעשות שום רע, שיודע כי האל ית' יודע מחשבותיו והכל גלוי לפניו: ואמר הכל לפוי ולא אמר הכל ידוע, לפי שגלה לפייה היא הבטת ממקום גבוה ורחוק, ולכן נהרא מי שרואה הדברים קודם האחרים נופה, ולכן נקרא הרואה הנביא נופה, לפי שנופה העמידות בהגותו ערם בואה. ולכן אמר לפוי לרמוז כי ידעתו אינה כידעתו, שהוא יודע הדברים קודם שיהיו, והאפשרי אללנו אללנו ודלוי ודבור ואמר הכל לפוי שהם ולא הזכיר מי הוא הנופה, בעבור האמצעיים המליעים הפעולות, כמו שנבאר באיוב ובמרכבות זכריה (ה) אלה אשר שלח ה' להסתכלך בארץ, וכתיב (בס) הסתכלנו בארץ והנה כל הארץ יושבת ושוקעת, וכתיב (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. כל אלה דברי החכם הרי ישראל ז"ל.

ובפירוש הר"י ג' שושן ז"ל ראיתי ענינים נחמדים בפירוש זו המשנה, וראיתי לכתוב עניינו דרך קצרה עם קצת ענינים שהוספתי לראיה על סברתו. אמר הכל לפוי, המשנה השנייה וסדר הדבור, וטעם לפוי (הה"ל קח) כי רם ה' ושלל יראה, (ס לז) ממכון שבהו השגיח. וכתבתי זה להפוקי מהכרת הר"מ ז"ל שפירש קודם מעשה, וכמו שהאר"יך בשמונה פרקים ובפירוש המשנה. ודע כי המקובלים אינם מדברים לעולם כי אם בכבוד וברא הבל בעולם המיוחד אינם נושאים ונותנים כלל, וכן המלאך בספר יצירה ואינו מדבר כי אם בעשר ספירות וכ"ב אותיות, וחכמי המשנה וחכמי ההלמוד תופסים זה הדרך ואינם זוכרים כי אם כנויים רחוקים מן העלם, רחמנא, ירא שמים, קוב"ה, וא"כ ה"ך יכתבו משנה גלויה ומפורסמת הכל לפוי ופרש אותה בכוונה הרב, והוא ז"ל מקבץ שני באחרים, כי איך יעבור על השכל כי ראובן יודע בשמעון ישא למחר אשה והוא לא יתא א"כ שקר נבא, ואומר לנגד דבורו של הר"מ ז"ל אדוניו כתבת פ"ח כי השגעות סוברי שמים החזים בכוכבים, ועתה אדוניו אם השתדלת להוילאנו מהמבוכה הזאת, איך נתת חרב צידם להרגנו, כי מי יסחוב פיהם כשנבוא עמיהם למשפט, איך תאמרו על אלהי משפט ילוח ויזהיר ויגזום, ומלך אחד יפקיד עליהם פקידים להכריח אותם על כל פעולותם. ואם ישיבנו הלא אהם אומרים על אלהי משפט שדעתו שהיא עלמנו קודמת לפעולות האדם, ואעפ"י כן יתארו הפעולות לבחירתו של אדם, ואם במועט הגלגלים ומלאו אותם כך, בגלגלים עלמם לא כ"ש שוכל לומר ככה, כי נודה בתורה ונאמין משפטי הכוכבים, וכי משוא פנים דדבר. וג"כ אדוניו למם סוקשה לך ענין פרעה וסיוחן אחר זה, ודחקת עמך שהשם לא גזר על אים ידוע, והלא מוכרחים היו לקבל גזרה מלך. ולמדנו רבינו למם אמרת שהן גזרות ולא אמרת שהן ידיעות, ונאמר כי אין ידיעתו מכרעת כמו שכבר אמרת בקושית הידיעה. ואנו מוכרחים להשיב כן עכ"פ כשישאל לנו והלא השם ידע אף החומם והגזול. סוף דבר איני משיג כוונתך למם נכנסת בזה, וכן אלל סיוחן ופרעה. ותשובתך שהשם מנע מהם התשובה ח"ו, וא"כ יסרבו מיד ומי יעזור לפניו, הכהתל באומם יתהל בהם, הלא הכל עבדיו לעשות בהם כאלו, וכל הסודים מלאה שאין השם נועל דלת לפני שום אדם בעולם, ומנשה יוכיח. וראוי לשוב ולהתך בל מה שהוקשה לו ז"ל. הדעת מהכמת כי הסגס באיחית וכידיעה הנכונה היא שישג

פרק ג' פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל שלישי

סיוע הדבר הידוע על המחנה כמות שהוא לא פחות ולא יותר. וג"כ ידוע ומפורסם כי
 האדם הפשירי בפעולותיו, והוא ית' שבראו בשני ימים, יודע ומכיר את מעשיו כי הם
 הפשיריים לא מוכרחים, והעידה לי עדים נאמנים (בראשית כג) עתה ידעתי כי ירא
 אלהים אתה, (דברים ה) כי מוכה ה' אלהיכם אתכם, למען נסוּך לדעת את אשר בלבבך,
 (בראשית יא) וירד ה' לראות את העיר, בשעת הבנין לא קודם לכן, (שופטים ג) והאלה
 הגוים אשר היתה ה' לנכות עם את ישראל. ואילו קדמה ידעת הש"י בלדיקים למה
 אילו מיחד שמו עליהם, ועם אלהי ישראל כעם אלהי השמיים ואלהי הארץ, כמאמר
 (יחזקאל נא) אם ימדו שמים ממעל ויחקרו מוסדי ארץ וגו', ואי אפשר לעולם בלא ישראל.
 והנה חותם בחותם האמת והכל הולך אחר החתום, הלא ראתה דוד המלך ע"ה ששאל
 באורים ותומים בהיותו בקעילה (שמואל א יז) הירד שאל ויאמר ה' ירד, הסיבירוי בעלי
 קעילה ויאמר ה' יסגירו, ולא ירד ולא הסיבירוהו, הא למדת כי הידיעה האלוהית (כי)
 היא על תנאי, כי לפי טבע כל דבר ידע מה שעתיד להיות, ולכן אמר אבל לדיק
 ורשע לא קאמר, ודוד המלך ע"ה ביאר זה (תהלים נד) ה' יודע מחשבות אדם כי כמה
 הבל. ושיה' לבד לפירוש זה הפסוק. דע כי גדר המחוייב הוא שהעדרו יחייב שקר,
 וגדר' הנמנע שמיאוצו תחייב שקר. אבל האפשר מליאוצו והעדרו שוים. ומחשבות האדם
 אפשריות שהעדרם והמלאם שוים, והוא ההבל שאין לו גדר ידוע, ואולי כי על זה
 הדרך הם ידועים למעלה, וכן אמר (ע) הטובע און הלא ישמע, ואמרו ז"ל עין רואה ואון
 שומעת, וכל זה בשעת המעשה. לכן פירש הכל לפיו, המעשה העשוי והדבר הדבור. כל
 אלה דבריו: והע"פ שהם נכוחים למבין ואין ספק אצלי בהם, לדעתי לא כיון התגא
 בכאן לידעתו ית' הדברים בעת היותם, כי כל התורה והנביאים מלאים מזה. אבל מה
 שאחזקו בוונתם התגא הוא זה. אין ספק שהדכנת האדם ומצו והעת אשר נולד מצוה
 גדול לפעולותיו, כמו שאמרו ז"ל (שנה קט) הלא מאן דבמאדים יהא אשיד דמא, הלא
 מאן דבנדק יהא גבר לדיק, א"ר נחמן ודקן במצות, אבל עכ"ז מלך נפשו של אדם שהיא
 למעלה מן הגלגלים יוכל למשול על חמרו ולבחור הדרך הישרה, וכ"ש מי שהאיר עיניו
 במלחמתה של תורה, אבל רוב האנשים נשארים על טבעם והם פועלים כפי הכנתם, ויש מהם
 שהוכיפו שלמות מלך בחירתם על מה שהיה בהכנתם, ויש אחרים ג"כ הוכיפו בדעתם יותר
 על הכנתם, ויש מי ששנה הכנתו מטוב לרע, ויש מי שעשה בהפך שמשל יצרו הטוב על
 יצרו הרע, אבל אלו מעטי המספר. וע"ז אמר שלמה ע"ה (קהלת ז) אדם אחד מאלף
 מלאהי והשם בכל אלה לא מלאהי, ואין ראוי שהבין מאמרו כפשוטו לכאורה, שהרי
 בדורו ע"ה כמה לדיקים ולדקניות היו, ואמרו ז"ל שנתבשרו כלם לחיי העה"ב שנאמר
 (מלכים א ה) שמחים וטובי לב, ואין יוציא המלך ע"ה לעו עליהן ח"ו. אבל עיין
 דברו כי מלא אדם אחד מאלף שיפעול הפך הכנתו וימשול על יצרו לגמרי, ואשה בכל
 אלה לא מלאהי, לפי שהן קלות הדעת ואין להן תגבורת השכל לנלח הכנתם, אבל נשארות
 על טבעם להוסיף או לגרוע. והאל ית' נופה ומביט עד סוף כל הדורות כל מה שאפשר
 שיהיה כפי טבעו של עולם, אם לחיים או למות, למלחמה או לשלום, כי הוא ברא השמים
 וצבאותיהם הארץ וכל אשר עליה והניחם על הטבע אשר הם עליה ואין לה ידעם, וכן
 סדרך הראוי לפי טבעו של אדם והכנתו והולדתו לא נעלם ממנו דבר, אבל נקן הבחירה
 ביד האדם למשול על הכל לבעל הכנתו ולפעול כנגדה, ולעזור הרע הראוי למסגרתים
 השממיים. וע"ז אמרו ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ואמרו עוד (שמואל ב
 ג) לדיק מושל יראת אלהים הני מושל בעולמי ומי מושל בי לדיק שאני גוזר גדה והוא
 מצטלה. ומי לא יודע בזאת ההקדמה המפורסת לעין כל בכל התורה בלה. ולו"א (דברים
 נא) וקם העם הזה וזנה. וכתיב בהרים כי אכני ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום,
 כדי פירש לך בפירוש שלא היה הוגר כי הלא מלך מה שהיה רואה בהם עכשיו, כי

מסכת אבות פרק שלישי

הרשות נתונה, ובטוב העולם נדון, ותפל לפני רוב המעשה:

היא

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

אם כה יעשו ונה ישנו את ג' יקרה כן, וכן אמר מ"ר ע"ה לישראל (ס) פי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי וגו', ולז"ל כי תקרה אותם הרעס, אבל הבחירה לעולם מסורה בידם להרע או להטיב. ואמשול לך משל ללייר הענין הנכבד הזה בשכלך ליוור שלם. אדם א' יש לו שני בנים האחד לדיק וחכם והשני רשע, ויש לפניו ספר וסיף, ואמר זה יקח הספר וזה יקח הסיף, וידוע כי ידיעת האב לא הכריחה את אחד מהם, כי ידיעתו כפי מה שהוא יודע מעצב כל אחד. וכן השי"ת אע"פ שהוא יודע כל מה שעתיד להיות, לא הכריח ידיעתו לאדם, לפי שהוא ית' נתן הבחירה לאדם ועל זה בר"ם עולמו. ולז"ל התנא הכל לפיו, והרשות נתונה, הכריע בין ידיעת האב ית' ובין הבחירה ונתן מקוה לשתייהן. ובמלת לפיו אודיענו ענין הידיעה כמו שפירשתי, וזה כי העומד במגדל גבוה ולופה הבאים לעיר, לא יכריחם לבא, אבל מלד היותו במקום גבוה יודע כי הם עתידים לבא אם לא ישתנו ממה שיש בלבם, והבחירה ביד הבאים לחזור, אלא שזה יקרה על המעט, וזה היה ענין דוד בקעילה ששאל במשפט האורים ללופה ומביט עד סוף כל הדורות, מה שעתיד להיות מלד בחירתו של דוד, והגידי לו וזכרה וגמגמ מה שעתיד להיות, וזהו והרשות נתונה. ובטוב העולם נדון, על להרץ מה שיקשה קצת כפי מה שהוא הכל לפיו, כי אע"פ שהבחירה ביד האדם עם כל זה הוא מוכרח קצת במעשהו, או מלד הכרחו או מלד שעותהו כוכבי שמים, לז"ל שהשי" דן את העולם בטובו לא לפי מעשיהם של בני אדם, וזה לו לאדם המורת מה שעותהו כוכבי שמים הו הכרחו, וטובו ית' אין לו שיעור ותכלית, כי הוא חוקר ושוקל הכל, מעשיו והכרחו ודן אותו ביעד ואין לפניו לא עולה ולא שכתה, ואזו רואים קצת האנשים מלד עצמם מוכנים להרע, ואמן שהכל בא לידי חשבון הכרחו ומעשיו, ולז"ל (הגלים נא) הן בעוון חוללה, העלת מערי ופשעי אל הזכור, כי דוד ע"ה היה מלד טעמו מוכן לאותו החטא, כמו שאמר (במזל ח' ס) אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי, ולזה ענין שיזכירו בחסדו אשר ברא עולמו למען טובו אשר הוא טוב לכל ולא ימשך ממנו דבר רע, אל"כ ראו שירשע עליו ויזכור חטאתו עם הכרחו, והוא מאמר ובטוב העולם נדון. וזהו אלל העולם, אח"כ דבר אלל הסדר ואמר. דהבל לפי רוב המעשה. אללי מלת רוב הוא מענין גדולה כמו (אסתר ב) ורוב בניו, כמו שאמר ז"ל גדולה בניו, ורבים כמוהו, ואמר כי לא ישגיח השי"ת בכמות המעשה אבל באיכותו כערך עם בעליו, כי מי שהוא מוכן בעצמו אל המעלה לא ישתוו זכותיו עם מי שבעטו מנגדו, ומיעוט זכותיו של זה יחשב כרוב של המוכן, להגיד כי ישר ה' וכל מעשהו באמונה. זה מה שג"ל בפירוש המשנה. ועתה אכתוב לך סיום דבריו של הר"ן שו"ן ז"ל בויכוחו עם הרמב"ם ז"ל, אמר להרץ מה שהוקשה להר"ם ז"ל ופרעה לא מנע אותו ההצובה, כי הוא היה מכביד לבו כי לא היחה תשובתו אלא מתוך הכרה, כמ"ש (שמות ה) וירא פרעה כי היחה הרוחה. ומ"ש (ס) כי אני הכבדתי את לבו, הרצון בו שהיחיו בבחירתו, ואפי' תאמר הכבדתי ממש הוא ע"ד אלישע אחר, כי כן ראויו על מי שרצה לפשוט שיזמינו לו עמיים לכל ישוב, אבל הבחירה על כל פנים היא בידו, וההכבד בכהן כי חדל הכבד והמער והקולות, והוא לא הזכיר אלא הכבד והקולות, ובידו היה להאמין אפילו הכי, אבל ש רואים כי אין תשובתו מלב ומנפש. ומה נכבד טעם הכבדתי, כאומר (ישעיה ה) עם כבד עון, כי רוב העוונות כאילו ילכדוס ולא ייחוס לשוב, ומשמו משל לבט בנסר שאמר לו מעט בכליכה שלא תכבד עליך החזרה, ואפילו עם ישראל ישגה השי"ת כן, (דברים נא) וארכי הסתר אסתיר פני ציוס שהוא, וזה היתה כי אחר שובים בתשובה יסתיר פניו, אבל ענינו להביאם אל תשובתם מל" ימנעם, וכן כתיב (ויקרא ס) וסבאני אותם בארץ אויביהם, וגם

פרק 74 פירוש סדרב החכיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל עליוני

אם אחר החשובה, ורז"ל גלו כל זה באומרים מנגלגין זכות ע"י זכאי וחובזה ע"י חייב. וכתוב (שמות כה) והאלהים אלה לידו, (דברים כז) כי יפול הנופל. וכל אלה העניינים דקים. כי העץ היבש מוכן לדליקה, וממעל מעוררים כל לדדי האפשר בין טוב בין מוטב, וכל אחד יפעל כפי הכחו, ובידו הבחירה להטות בין לימין בין לשמאל. ועיין סיחון ח"ק ג' מבוא כלל באלו העניינים, והייתה גדול הוא למה חזק הרב לדבר בו, כי חייב מיתה היא, כי הוא מן שבעה עממין, אלא מכאן ראינו על מעשיו ית' כי אפי' רחם עליו ונתן לו יד לשוב, והוא שייחס לעבור, וה' הקשה לבו, כמ"ש יפתח, ולא נהרג סיחון על שלא נתן ישראל עבוד בגבולו אבל אם היה נותן סיה חי, והראיה אדום שלא נתן עבוד ויאל לקרחת ישראל ולמה לא נהרג כמ"ש (במדבר כ) ויט ישראל מעליו, והלא חטאו של אדום גדול יותר משל סיחון, כי היה עושה בדין שלא לתת את ישראל להלחם עם האמוריים שסיו תחת ידו ובשמרתו, מה שאין כן באדום, ועוד כי ספר ברית אחים, אבל העיני כמו שכחתי שהיה חייב מיתה. והמלריים לא גזר על אומה ידועה, ועוד הם לא עשו אלא ברוע לבם, לא לתת נקמת ה' בהם, אמר הנביא (איכה ג) ראינה כל נקמתם על מחשבתם עלי, כי אלו הסכוקים נאמרו על יציאת מלרים, זה אומרו (ס) קדשת ביום הקרבך אמרת אל הירא, וזה אומרו (שמות יד) ויאמר משה אל העם אל תיראו, ואמר ששפטם כפי מעשיהם שלא היו מכוונים כי אם להקם מהם, והתפלל הנביא שיפוטו כן לנריתו שהחריבו הבית. ולכן מקיימים למי שתגלגל על ידו חובזה, כי מרוב לבבו תאל זו מתחת ידו לא מתהבט הש"י. וישראל חטאו ליוסף ולא למלריים, וחטאת היה שיעיר האלן, וענשם לעבוד לעובדי אלן, ונגאלו באלן, שה"ד (ס) יב) משכו וקחו לכם אלן, לרמוז אל זה הענין, לא אמר כבש, ויעקב ע"ה חטא מעט בשגגה בשלחו את יוסף אל האלן, וענש מעט בכבוד, והכל במשפט ב"ה וברוך שמו. ע"כ בלל דבריו עם מה שהוספתי בו, ומדברי לפירוש המהמה יתורץ ג"כ כל מה שהיון הרב בהפרש דק שיש בין דברי לדבריו:

הכל צפוי. כבר ידעת מה שכחתי בפסוק (הלים קח) כי רם ה' ושלל יראה, ול"א הכל לפוי, לומר כי השגחת השי"ת כללית, כי בהשגיחו בדבר הפרטי כל שכן באשר למעלה סימנו, לא כבשר ודם שבהשגיחו בדבר הנבזה לא יוכל להשגיח בדבר הנכבד, ולזה שם משל מהנאופה אשר יראה מחט קטנה ממגדל גבוה מאד, שזה מעלה לו, ובאומרו הכל, בירא שאין השגחת השי"ת בהשגחת האדם שיעין ראוה לעושה ורואה דבר דק מאד מרחוק, שבהבינו הדק לא יוכל להביט בדבר הגם, אלא הכל לפוי מאתו. נמאלו שני עניינים בהשגחה נפלאים. הא' שרואה ממנון שבתו דבר דק עד מאד, וכל הדברים בריהם אחת, הוא אומרו (ס) לו) ממנון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ, וזה (ישעיה מ) לא ייעף ולא ייגע, מלראות דבר דק עד מאד, ובדבריו הדברים המושגחים אמר ואין חקר להבונתו. ודע את זה:

הכל לפי רוב המעשה. פירש הרמב"ם ז"ל רבוי הפעולות, לא גדול המעשה. והיה ראוי שיפרש רבוי המעשים, כי קרוב הוא לטעות שהכוונה היא להפך, כי מניין לשון רוב על גדולה (אסתר ה) כל רב ביותו, כי רבה היא, ורוב בניו, ובדברי רז"ל מעשה רב, רב גזברים. ע"כ ג"ל כי כוונת התנא גדול המעשה, הוא מה שכח הרב בהסכמת המאמר כל הגדול מחברו (סוכה נב), והוא מ"ש (הלים קיג) נחלתי עדותיך, כי בעד אינו ממליץ הדבר אבל מעיד מה שהוא במציאות, על כן נקראו המלות הסכליות פדות, כי העידה תורה על אמתה, וזה אומרו (ס) כי ששון לבי המה. אמנם על השמעות אמר ונתיח, הטיחתי לבי על כרחי כי איננו רואה בביטוי, (איוב לד) כי פעל אדם ישלם לו וכאורה איש ימלאו. ראוי לדקדק ג' דברים. הא' שאמר בראשון פועל ובשני אורח, והב' איש ואדם הג' תלומדי והמלאה. והל"ל אדם משנה פועלים וק"ב לבט

מסכת אבות פרק שלישי

הוא היה אומר הכל נתון בפגרבון, ומצודה פרוסה על כל השמים. התנות פחותה, והתנוני מקיף, והפנקס פתוח, והיד פותקת, וכל הרוצה ללות יבא ילידה, והנבאים מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ועל לא כדעתו. ויש

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

קצב ידועה, ובהם ג', עללים, בינוניים, ורזים, העללים מהחבג שלא יזכו לשכר הקצוב, הבינוניים נותן להם קצבהם, הרזים ממליא להם ריוח מלבד הקצבה. הקב"ה הוא הבעל הבית אמר לתת השכר האמיתי, הרשעים משלם לשונאיו על פניו שלא יזכו לטוב האמיתי. והבינוניים זוכים לו. הלידיקים געורים מלבד שכרם השמור משניה בהם בעוה"ז * בהשגחה הרמוזה בהקרה נא, (בראשית מ) כי הקרה ה' אליהם לפני, ולז"א אורח, כי מטעם הם הסולכים בו, כי הדרך הוא אשר רוב העולם דורכים בו. אבל בני עליה הם מועטים, ולז"א איש, כי לריך להחזור, ואמר ימלאנו, אם כן השנים מבוחרים, ולבינוני ישלם לו פעולתו ממנו לא פחות ולא יותר:

הוא היה אומר הכל נתון בערבון. (קבלה ה) על אשר לא נעשה פחגס מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע, שם משל ר"ע ממי שהמשכון שלו זיך החנוני ואינו פורע לאלתר והכרחה חושב כי בחנם הוא נוטל, כלאומרו (יומא פ). הוא דשקילגה בשרא מבי עבחה ולא ישיבנה דמי לאלתר, ולכן אמר כי הכל נתון בערבון, כי נשמתו של אדם אשר היא זיכו של הקב"ה, כמ"ס נדך זידי, היא הערב. ולפי שיש ערב ששכרואה שאין לו לבעל חוב לשלם בורת, אמר ומזודה פרוסה על כל החיים, ואין מי שיצרכ ממנה: והתנוני מקיף. אללי הוא משל להשעוררות הבא מלמעלה למוזכים ולרעים, כחמוני זה הפוגע באלפים בסחורתו. והמפרשים פירשו והחנוני מקיף בלשון הקפות שנתלמוד. ומה נאה משל זה, כי שני אנשים אשר ערבונו זיך החנוני והאחר שבהגיע לכבוד ידוע יוחלע המשכון, והאחד קרוב לכבוד יתן לו החנוני בלי מעות, והשני אינו חייב כלום ולא ירצה החנוני לכוזב על הפנקס בדבר מועט. כן הלידיקים משלם להם הש"י לאלתר, ולרשעים מאריך להם עד יאבד ערבונו, ואמר זה לסלק הספק אשר יסופק מההשגחה על המשכ העליונה:

הפנקס פתוח והיד כותבת. הורה כי עשיית המצות והעצירות היא היא הכהיבה, ואינו כחמוני הכותב על פנקסו אחר שקבל מן הבא לחות כל לרכו או אחר שיעבור ממנו. מסכים למאמר ר' אליעזר בן יעקב, קנה לו פרקליט אחד קנה לו קטיגור אחד, וכיון שהמצוה היא סיניגור והעצירה קטיגור איך יבא לידי שכתה. ולז"א והפנקס פתוח. כך פירש רבינו יונה ז"ל:

הנבואין מחזירין תדיר בכל יום. הוא כי דרכי האדם מוטהים על פי הגונגים ברצון בוראם, והלידיקים הדבקים בצוראם לוליים מהרעות המוכנות לבא ענייהם, והרשעים יכשלו בעת פקודתם יחדו, הוא אומרו (שמות לב) וזכור פקדי ופקדתי עליכם חטאתם, (דברים לב) לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם, כי כשיספך הגלגל עלליים לרע יזכור עוכם, ואלו הן הנבואין המחזירין בכל יום: אמר שלמה המלך ע"ה (קבלה כ) אם עושק רש וגזל וגו' אל תחמה איך חפץ השי"ת בך, כי ידוע כי אין הוים בעולם בזולת חפצו ורצונו ואיך יחפון בזה. והתשובה כי אין השי"ת כבשר ודם אשר קודר קצרה ידו, וכאשר מלאה ידו להפרע מאויביו אינו מאחר לשלמו פן ישתהה בזמן הסוף, כי גבוה מעל גבוה שומר, והוא השי"ת אשר אין אדם שלא יבא אל ידו בצלחת נפשו מגופו. משל לעומד על הגשר אשר בהקנה שמה יעברו הכל אינו מעפל כל איביו עד בואו שמה, זה שאמר הכל נתון בערבון. וגבוהים עליהם, מלבד זה יש מ"ד עולמך הלאה בחיך, וז"ל כי העבור במים אחר לני. ודו"ס: כרבה

זכבת אבות פרק שלישי

וַיֵּשׁ הָאֵם עַל מַה שִּׁיִּסְבְּכוּ. וְהָדִין דִּין אֲמָתוֹ. וְהַבֵּל מִתְקַן לְסַעֲוֵדָה: כֹּא רַבִּי אֱלֵעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֲרִיז. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֲרִיז אֵין תּוֹרָה

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף קעב"ץ ז"ל

הרבה שלוחים למקום. ונפרעים מן האדם גם ערס יגיע לגשר, וזה שהמר והגבולין מחזירין. ואם כן נמלא לפי זה דתנא לקרא קאי :

ונפרעין מן האדם. פירש הר"י ׳ שובן ז"ל כי היה טוב מוכן לבא עליו והאל ית' מנעו ממנו והוא לא ידע. ויש מי שפירש כי ההורה סס חיים וסס המות ופועלת בטבע, כי הסס פועל שלא מדעתו כל אדם, וכל יאמר ההולה לא הייתי יודע. שזה מחליא :

והבל מתוקן לסעודה. פירשו קצת המפרשים לזכר המיתה, כי ישא כל אחד כפי מה שעשה. ולזה הפירוש היה לו לומר מוכן. ויורה נכון פירוש רש"י ז"ל, אש"פ שהדין דין אמת הכל מתוקן לסעודה, אחד לדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעוה"ב לכירה גדולה ע"כ. ויש שפירש כי הכל ר"ל הדברים המכריים למעלה הכל נתון בערבון כלם מתוקנים לכשיקח האדם ההכרחי מהם לעבוד צוראו, ולכן אין ליקח יותר ממנו שלדך. ולכן נקרא סעודה מלשון (בראשית יח) וסעדו לבכם, ולזה הפירוש נטה רבינו יונה ז"ל. ובזה המשנה הזאת בתוספת ביאור לקודמתה. כנגד מ"ש הכל לפי ביאור הכל נתון בערבון, כדי שלא יקשה לך והיאך אנו רואים לדיק ורע לו רשע וטוב לו. וכנגד מ"ש והרשות נתונה ביאר החמות פתחה וכל הרואה ליכול בא וטובל, וכנגד מה שהגיה מענין הדין ביאר ונפרעין, וכנגד מ"ש והכל לפי רוב המעשה, שהורה בזה כי אין ענין הדין לפי החכמה כי לא יסכן להעמיד הטעם והשכחן דבין עליה, רק עניינו לשאול על המעשה אשר הוא בטבע כל אדם, וגם המעשה שהוא נערך עם בעליו, סמך לביאור זה בג' משניות האחרונות המבארות הפרש הזה באר היטב. וכלל בסוף והדין דין אמת, כי היה נראה לכאורה אם אמת שהכל לפי שהדין אינו אמת, ע"כ אמר אחר שביאר קושית רשע וטוב לו, שהדין דין אמת, אמנם קושית לדיק ורע לו ביאר באומרו והכל מתוקן לסעודה. ודע שלפירוש הרמב"ם ז"ל היה לו לומר מוכן, ועוד לסעודה בפח"ת הלמ"ד. והנ"ל כבר ידעת מ"ש ר"מ ז"ל בלוחו הפרק הארוך על מי שקרא תגר על מעשה הש"י ואמר כי כשיצחק העוה"ז אינו אלא נקמה, והוא ז"ל חגר חרבו כנגדו פן יהיה חכם בעיניו, ואמר כי הרע מעט והטוב הרבה, וע"ד משל אדם שנפל כוהלו בגשמים הצריכים לעולם, היתרעם. והשובה זו לא תספיק ליחיד הסובל יסורין במולדו, ומזה ענין (איוב ג) למה יתן לעמל אור. אבל ר"ע אמר האמת, כי כשליקח העוה"ז לפרחודר אין כהן קושיא כלל. אמנם התרעומת למי שעשה מהעוה"ז ערקלין. והמשל הנמנץ המן, כי בען רשעים תחסר ולא היה מתפייס ממנו, אמנם הלדיקים אשר כל כונתם להתדבק ביוצרים לא ימלאו צעוה"ז מוון כמוהו. וכבר ביאר זה דוד המלך ע"ה (תהלים נט) המה יניעון לאכול, אבל אני אשיר עווד על שהיית משגב לי, שהלאתני מאויבי ונתת לי נפשי לשלל לסודות את שמך. וזה תקות הלדיקים מן העוה"ז. ולז"א הכל מתוקן ומקובל, אם תערוך העוה"ז להיותו סעודה מלשון וסעדו, ואמרו ז"ל שבר רעבון צהיכס. וכבר ידעת מה שעשה אחד מחסידי אומות העולם אשר שבר הדלעת היבשה צראתו הרועה שותה בידיו :

כא רבי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך אריז. פירש המפרש מדות חשובות, כי מן התורה הן יולאות, ואינו נכון בעיני שכבר חזרו ספרים רבים בלי ריח חורס. וכבר כהבתי בתחלת הפרק השני שהן מיפות התורה אבל אינם חלק ממנה וזאתי מה שהוא תלוי במטה. ואם הוא כילי לעיני עצמו לא יפסיד ספיק

מסכת אבות פרק שלישי

תורה, אם אין חקמה אין יראת, אם אין יראת אין חקמה, אם אין דעת אין
גינה, אם אין גינה אין בעת, אם אין קפח אין תורה, אם אין תורה אין
קטח

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

קד פולמו. ומ"ש שלא תתייבז התורה כי אם בצעל מדות, נראה כותב מ"ש כי הם
יולדות מן התורה ואיך יקדימו אליה. והי"ל שדרך ארץ בכלן כפשוטו מנהגו של עולם,
זריעה קיורה שביבא קימה בנין בתים חכילה שתיים ויתר מנהגו של עולם, יאמר כי
לא ברא הש"י אלה הדברים כלם על מה שהם עליו, זולתי שיהיו נושאי התורה כי היא
קדמה לעולם, כאומרו (מבלי ה) ה' קנני ראשית דרכו. ולאמרו במס' שבת (פג.) במ"ד ע"ה
שאמר למלאכים כתיב בתורה (שמות כ) כבוד את אביך, כלום חזב יש לכם תורה מה
לכם. והוא מאמר התנא אס אין דרך ארץ אין תורה. והתחיל הארון הזה לגלותו
סוד מעלת האדם, וכי הוא חכילת זה העולם, וכי לא נברא אלא לעשות רצון יולדו,
ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכמו שנפרש בע"ה:

אם אין חכמה אין יראה. אחר שזכר עיני התורה בכללה זכר שני חלקי התורה והם
מלות עשה ומלות ל"ת. ודע כי מלות ל"ת יונקין ממדת היראה, ואמר כי היראה
האמתית לא תחול באדם אס לא קדם לה החכמה, ואס לא נמשך התכלית מציאות
החכמה בעלם ובאילו לא היתה נחשבת, והטעם כי אנו בעלי חומר עיקר שלמותנו
במעשה, הפך המלאכים שהם שכל בפעל:

אם אין יראה אין חכמה. זה המאמר נשען על שתי הקדמות. א' כי נבדלים שתי
החינוח, בחינת עולמם ובחינת בוראם. ובחינת בוראם היא האמתית, והראיה אדם
בראשון שהיה שלם מלד עלמו ואמר לו בוראו (בראשית ג) מכל עץ הגן גו', כי המלאכים
שמוצאם מן השכל עבודתם מן השכל, אמנם האנשים שמוצאם מאכל גופני יהיה עיקר
עבודתם ממה שהם משתמשים, ודע זה מאד. הב' שהאמת מה שיסכים מה שחזן
לנפש עם מה שמאוייר בנפש, ומי שחכמתו וליורו נראה מפעולתו היא החכמה האמתית,
והראיה הגדולה מ"ש הכתוב (מבלי ל) ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים. הלא
הראה שקרא מי שנאמר עליו ויחכם מכל האדם, הנמלים והשפנים והחרבם והשוממית
החכמים מחוכמים מלד הנראה מפעולתם, והוא שיבחרו הרע במיטעו, וזה כי הנמלים
עורחים בימות הקיץ ונחים בימות החורף, ולכאורה נראה שהיה ראוי שיהיה ערחס
במיטע קיץ וחורף, אבל למה שהם יבחינו כי ערחס בחורף לא יתכן כי תרמסם רגלי
העוצרים בחומר, ועוד כי לא ימלאו אוסף, לזה יבחרו ברע במיטעו. וכן השפנים יתד
כיוצא הים להם להיות צדה לביות שם מוצאם בריוח, אמנם למה שיבחינו היותם
במטרה לתן המצוקים את נפשם, יבחרו ברע במיטעו לשום צלע ביתם. וכן החרבם
אין לו שיושיעו מזולתו, נעשו כלם ליסטים לעמוד על נפשם. והשוממית שמעתי שהוא
הקוף, והבחר להתפשץ בידי אדם כדי שהיה ציכולי מלך להשתענן שם בתענוגי בני
אדם. וכמה נאה הסערה הזאת, שאלה הד' ירמוזו לד' עיניים, ימורים על שלמותו,
זשים לנו לעיני העובדות הזמניות בעבור הרע שימסך מהם, וכן למסור נפשנו כמו
השוממית לעמוד ציכולי מלך מלכי המלכים הקב"ם. ודמך איתנו אלא המלאכים כדמיון
הקוף אלא האדם. ועם אלה ההקדמות יתבאר כי יש חכם גדול בחכמה ואינו חכם
ויש שאינו יודע אמת אמת והוא חכם גדול, ולז"א כיון בראשית חכמה יראה ה' אס
אין יראה אין חכמה. וראינו אשה שנמכרה להריגה לקדושת השם, אנה היא החכמה
בהגנת, וראינו אדם גדול בתורה הים להפך אינו חכם, אבל יודע. כי אס אין יראה אין
חכמה. ובכן זה מאד כי בזה תלוי הכל:

אם אין דעת אין בינה. הדעת נאמר בכל כחני הקדש על הכרת הנפש את בוראה
וה

מסכת אבות פרק שלישי

קמח: כג הוא גיה אומר כל שחבבתו מרבה סמעיטיו למה הוא דומה. לאילן

שענפי

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ויל

וחשקה במלותיו ועשותה אותה (דה"א כח) דע את אלהי אביך ועבדו, (ישיב א) ידע שור קונו, ישראל לא ידע, (דברים ז) וידעת כי ה' אלהיך, והוא בשמור מלותיו כמו שמוכתה הפרשה (ירמיה ט) השכל וידוע אותי. ואע"פ שהרמב"ם ז"ל חולק על זה בספר המורה, יותר ראוי שנאמין לנביא בפירוש דברי עלמו משנאמין למפרש אחר, והוא ע"ה אמר (שם כג) דן דין עמי ואביון אז עוב הלא היא הדעת אותי נאם ה'. והשכל אומר דן דין עמי ואביון, כי הוא הוראה הנפש מכתה את בוראה ועושה דברים לשום. והוא המכוון במלת השכל וידוע אותי, שההכרה היא בהשכל. והוא בעלמו מואמר שלמה (משלי א) לקחת מוסר השכל. והלמלא האריכות הייתי מבאר זה ממנה מקומות מן התורה אבל אני סומך על שהלמנת יורה דרכו. והנה הדעה יש ממנו בכח, ויש ממנו בפעל. ומה שבכח הוא מה שיודעת הנפש קודם בואה בגוף האדם, כמאמר ר' יוחנן שלופה ומבטת מסוף העולם ועד סופו. ולז"ל החכמים שכל השמות העתידות להיות עמדו בצרית, וכשהוקשה להם ענין הגרים אמרו שגם הם השוו בקצת לשאר הנפשות. ואתה יודע המאמר המפורסם בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני. והנפש הזאת משתלמת ע"י הבינה ויואלה לפעל, והוא לשון הכתוב השכל וידוע אותי, וזה המולא הן בעיני בוראו, אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ז) אז תבין יראה ה' ודעה אלהים תמלא. קרא יראה ה' חלק מלות לא תעשה, ודעת אלהים מלות עשה. ולזה הזכיר לשון מליאה כי מליאה גדולה היא. ואע"פ שגם על מלות ל"ה יש שכר גדול אבל עיקר השכר הוא על מ"ע. ואמר ההגא אס אין דעת אין בינה, כי אס לא קדם הדעת לא יצויר מליאות הבינה, והיא ההכרה המעשית במלותיו ית' כמו שפירשתי, ואס אין בינה וכבררה הנפש ההיא. ועל זה אנו מתפללים בכל יום אתה חונן, והוא ענין הנפש בזכרנו, ומלמד לאנוש בינה היא הולאת הנפש לפעל, והתפלל על שהיהן יחד וגם על התכלית, והוא אומרם והשכל, כי הוא קרוב מאד מן הדעת האחרון, כי בינה בתחלה, והשכל בסוף, ובדעת הזה נדמה למלאכים המשרהים את בוראם בתשוקה נפלאה, ולזה נסמכה זאת התפלה למאמר וקדושים בכל יום יהללך בלה:

אם אין קמח. כמה השליג זה החכם כשהפליג זה המאמר ושמו בסוף ולא הזכירו בתחלה למאמר אס אין תורה אין דרך ארץ, ויסמוך לו אס אין קמח. כי לריכות קמח לתורה אינו ככל הנזכרים, כי כלם דבר אחד ולא יצויר אחד מבלי מליאות חבירו, מה שאין כן הקמח, ומשה ואלהיו יוכיחו, אבל הוא כהלערכות הסולם לשוכך, ומי יתן ולא היינו לריכים אוהו. ואמר אס אין תורה אין קמח, כי מליאותה בעל לגמרי והוי כעשרה דלרעה:

כג הוא גיה אומר כל שחבבתו מרובה סמעיטיו. הלמוד ע"מ להכיר ולנעשות הוא הנקרא מעשיו מרובים מחמתו, כי כיון שתכלית למודו בעבור המעשה הוא הפיקר, ואשר לא שם לבו אל המעשה זולתי אל הידיעה לבד, חמתו מרובה ממעשיו, ואע"פ שעושה כל מה שיודע, כי הכל אחר הכונה. ולז"ל כי הרוח רוח המינות בזה ועוקרתו והופכתו על פניו, כי הניחוהו ביד מחשבותיו ולא שיעוהו מן השמים ללאת מתוך הספכה. וזה לאות מופלג על המעשה שהוא הפיקר, כי שכלו קצר יד מאד מהבין הדברים על בוריים אס לא ע"י מליאת הן בעיני בוראנו ית', וממע שימלא מבלי המעשה הראוי אליו ית', ולזה מי שכיון אל המעשה כדי לנעשות לרעו בוראו לבד יתאו האל בלדקתו וירחם עליו ויכנס לתדרי הסודות והלמנת הסודות. והאן נך משל משנים שנכנסו לפרדם והם אליטע אחר ור' עקיבא ע"ה לבד. וכמו שאמרו ז"ל שאמר פי

עלנו

מסכת אבות פרק שלישי

שֶׁעָנְפוּ מִרְבִּין וְיִרְשׁוּ מוֹעֲטִין וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתָהּ וְחוֹפְכָתָהּ עַל פְּנֵי שְׁנַיִמָר (ריס"ה ז) וְהָיָה בְּעֶרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבוֹא מִבּוֹ וְיִשְׁבֵּן חֲרָרִים בְּפִדְבָר אֶרֶץ מְלַחָה וְלֹא תֵיטֵב . אֲבָל כָּל שְׂמֵינֵי מִרְבִּין מְחַכְמְתוּ לָמָּה הוּא דוֹמָה . לְאֵילֵן שֶׁעָנְפוּ מוֹעֲטִין וְיִרְשׁוּ מִרְבִּין שֶׁאֵילָלוּ כָּל הָרְחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בְּאוֹת וּגְוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ . שְׁנַיִמָר (ש) וְהָיָה כִּגְזֵן שֶׁהוֹל עַל מִים וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשׁוֹ וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבֹא חֵם וְהָיָה עֲלֵהוּ בְּעֵגֶן וּבְשִׁנַּת בְּצֻרָתָהּ לֹא יִדָּאָג

לא

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעקב ז"ל

ענמו (קהל ז) טוב אחרית דבר מראשיתו, אימתי אחרית דבר טוב כשהוא מראשיתו, ומפני שראשיתו לא היתה לשם שמים קרה לו מה שקרה, וכמו שסופר על ענמו שכשהיו החכמים מסובין על שלחן אביו ציוס המולו אחר הסעודה התחילו החכמים לעבוק בתורה והיתה האש מלטעת סביבותם, ואמר להם אבויי וכי לשרוף ביתי באתם, ואמרו לו לא כי אנו עוסקים בתורה שנתנה באש והדברים שמתים כנתינתם מהר סיני, אמר אבויי אם כן הוא כבוד התורה אני מקדיש הן הנוגד לי לעסוק בתורה כל ימיו. ולכן כשהוא להכנס לפרדס נשען על עיונו לבד ולא מלא ידיו ורגליו ונטרד. וכבר כהנתי כי נמנע ברחם האדם להשיג האמת בדרושים העמוקים ההם אם לא ימלא חן בעיני בוראו ית' ע"י מעשיו הטובים, וכמו שאמרו ז"ל בקש ממני שהחכמה שלו, שאמר (מש"ב) כי ה' יחן חכמה. ור' עקיבא ע"ה נשען באלהיו כי תהלת נמוגד לא היה כי אם להשיג רצון בוראו לבד, והיה לו מעשה הטוב בכה. וכמו שאמרו ז"ל חזיתיה רהוי לנוע, ה"ל אחקקש לך ע"מ שתלך ללמוד תורה, המך הש"י עליו יד ימינו והנחתו בדרך אמת, ואמרו ז"ל אף ר' עקיבא בקשו מלאכי השרת להפוך ה"ל הניחו לו לזקן זה כדאי הוא שיסתמש בכבודי. וזה לאות כי מלא חן בעיני הש"י. ועליו ועל כיוצא בו אמר התנא ואפי' כל רוחות שבטולם נושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. והוא משל לרוח לרעה המניעות הפורחת בין עיני הרשעים הארורים הסופכים דברי אלהים חיים, ומשתמשים בכה הנכבד שבהם והוא השכל להרע ולהזיק, וכמו שאמר ועוקרתו והופכתו על פניו, זכר שתי פעולות רעות. הא' עוקרתו והוא קלת החיזה שהיה לו מלד המעשים הדומים לרשעים, ואחר שמורה לו הרוח הזכר כי המעשה הוא ודבר כזה, חוזר והופכתו על פניו. כי החכמה שהכליתה יראת ה' והפכת אצלו ללענה, כי מלד חכמתו זיק לחששים, ואפשר שיחזרו לאמונתו, ובוטע מכל וכל ומשתמש להנאת גופו, וכמו שאמר אלישע אחר הואיל ואיערד ליפוק וליהיני מהאי עלמא. ומזה הבין דרדוק התנא שאמר כל שחכמתו מרובה ממשעו, והיה ראוי שיאמר כל שמשעו מועטין מחכמתו, וכמו שאמר כל שמשעו מרובין מחכמתו. אבל רמז שהחכמה שהיתה מרובה היתה סבת מפלתו כמו שרבינו העניקים היה סבה למסירות נפילת האילן. וכן קרה לאלישע אחר שמרוב חכמתו נשרד, וגרס לו היות היסוד אשר בנה עליו רעוע. ואמרו חכמי הרפואה הגוף החולם כל שתזונתו הוסיף רעה על רעהו. וכזה הסכיד רבינו יונה ז"ל בפסוק (מש"ב טו) מקור חיים שכל בעליו, השכל הנהון בלדס מקור חיים הוא לבעליו, לפי שהוא ראוי לחקור ולהבין בשלדו הדברים הרלוויים להשי"ת ולהתרות אליו בזה. (שם) ומוסר אילנים חולת, הש"פ שהשכל הטבעי הנהון בלדס תולדתו להכיר (כי) הרע והטוב, להבין הדברים הרלוויים, כלאמרו מקור חיים שכל בעליו, אבל יכול אדם לעוות שכלו הטבעי ולסלק (עשרו) [אשוריו] ע"י הרגל החכמה והבחירה ברע, כי אחרי שיחמוד ויפעל העבירות ויבחר בלדס הרשעים וחזרתם, תהפך לבדו והוד שכלו נהפך עליו למחמת, כי התורה העור עיני השכל, והתפז והחמדס יכלפו כהכרה, ע"ד (דברים טו) כי

בשדה

השחד ישור וגו', ואמרו ז"ל האדם לא יראה חובב לעצמו וסאובב לא יראה חובב לאובבו, ומפני כן מוסר חילום אולם, כאשר יוכיחון את חבביהם ויחכונו לסודות להם הדך הנכונה, ילמדו אותם לעשות הרע להתנאות ולהלך בשירות לבס לעשוק ולחמוד ולגזול ולהחליף עולם עומד בעולם חולף, לפי שעצמו האוילים עיני בחינתם וסחמו מקור שכלם לחשוב על הרע כי טוב הוא. ועל הדך הזה נאמר (ס"ט) חבל בני לשמוע מוסר לשנות מאמרי דעת. ולזה אמרו ז"ל אם דומה הרב למלך ה' לבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו (תיג"ט סו:). ודע שמי שחכמתו מרובה ממעשיו אע"פ שהוא חכם בעיני האנשים איננו חכם בעיני השי"ת, כיון שלא השיג תכלית החכמה שהיא יראת ה'. אמנם הירא את דבר ה' ואם איננו חכם בעיני האנשים הוא החכם בעיני השי"ת, כאומרו (תיב כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה. ועוד רמז לנו זה הארון במשלו זה, כי פרי החכמה המעשה ופרי שניהם יחד דבקות הלדיק בשי"ת במחשבתו, והיא המחשבה אשר אליה רמז (דברים ו) את ה' אליהן תירא ואותו תעבד. ועניינו אללי, דע כי כל הרוצה לעשות דבר מה ישוק לעשות אותו ולא יסור ממחשבתו, ואחרי גמרו המעשה סר ממנו ההשק שהוא. אמר ואותו תעבד כי אחר העבודה הדבק בו כחילו לא פעלת עדיין מה שהיה בלבך. ולא היה מי שהגיע לאותה המעלה הנפלאה זולתי מ"ר ע"ה, כאומרו (דברים ה) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתם פה עמוד עמדי. כי ישראל אחר אותו מעמד נחו שקטו ממה שקוו לראות כאומרים רעונו לראות את מלכנו, ואלל אדון הנביאים היתה התחלה, ומה הענין הוא אומרו (דברים ו) אדני אלהים אתם החלות, מגודל השוקתו ודבקותו בצורתו קרא כל מה שהשיג התחלה, והבין זה * . ולא זה הענין הנפלא כיון הארון הזה ע"ה במשלו זה, כי ידוע כי תכלית השרשים והענפים הפרי. ואלל הראיה שהביא נדחקו המפרשים, והנראה שהביא ראיה ענמית, כי אלישע אחר בעט באדם, כי להשיג תועלת הכבוד נחכוון, וכמו שכתבנו, ומן ה' סר לבו כי לא כיון להשיג רצון השי"ת, אבל ר' עקיבא ע"ה היה להפך, שקרע מכוסה השובה מעל פניו ולא חשב לבזיון שקרעו מתחלתו, מאהבתו השגת רצון יורו. ועליו נאמר (ירמיה ו) אשר יבטח בה', מתחלתו, והוא הדעת אשר עליו אמר התנא אם אין דעת אין בינה. והיה בה' מבטחו הוא הדעת הבא ע"י הבינה, ולזה עמד במשמרתו כחיש מלחמה נכנס בשלום ויאל בשלום: האמונה סבת המעשה והמעשה קיום האמונה, כי לא תקרא אמונה שלמה וקיימת אם לא על ידי המעשה המביא האמונה באברים מחוק הרגלם לעשות על פי האמונה. משל למלך שכבש מדינת אויביו ושם אמונה מעבדיו ינהיגנה לרצון המלך, בזמן שהפקיד שהוא ממנה אין לדיך לבקר עם המדינה, כי יודע שם אויבי המלך, ואם הפקיד אשר מעבדיו מרד כ"ש אויביו. אבל אם הפקיד יהיה נאמן לא יבטח המלך על ממשלתו, עד שידע שזה הפקיד הטע את לב העם להיות במדרגת אמונתו עם המלך. כך יר' לב האדם רע מנושריו, והשי"ת נחן השכל באדם לשעבד האברים לעבודתו, כיוד בתפילין יהיה עיני העדה, בצדקה בעלי זרוע, וכן בכל המצות, ועל ידי זה האברים מתקדשים עד שנעשה הגוף קדוש בקדושת הנפש. וזהו קדושים תהיו. ובזמן שהוא משקר לא יבקר השי"ת לאברים שודאי הם משקרים, כי הם הטו את השכל והמשיכוהו אחריהם ומהם נמשך שקריותו, אבל אם השכל הולך בתומו ודובר לדק ואמונה, לא יאמין כי עשה שליחותו עד יכבש את אויביו אברי הגוף כלם מפני המלך ה' לבאות. וה' נתן חכמה לשלמה וביאר זה בפסוק קלר, (משלי יב) תועבת ה' שפתי שקר ועושי אמונה רעונו, כי בדברו שקר מיד היא תועבת ה'. אבל לא יתהפך זה, כי בדברי האמונה לא יגיע אל הרצון האלטי עד שיעשה כפי אמונתו, ע"כ צדקות המעשה הישר הלא תוכן לבות הוא יבין ואלר הנפשות הוא ידע כי היה עומד בנסיכון, אך לטובים לפניו יודיע זה לכל, וזהו (נבא"ת כג) והאלהים נסה את אברהם, גדלו ודומנו והודיע

מסכת אבות פרק שלישי

ולא יבייש מעלות פרי: כד רבי אלעזר (בן) חסמא אומר קנין ופתחי נדה הן
הן טמי הלכות. תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה: רבי חנניא וכו'

פרק רביעי

א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מפל אדם, שישאמר (תהלים קים) מפל מלמדו
השכלתי

פירוש מהרב החסיד ר' יוסף יעב"ץ ז"ל

פיצו לכל. ועתה התגלה אליך אמתת המשנה הזאת, כי האיש אשר לו שלש מדרגות מן
המעשה ובהים מן החכמה, הלא הוא כחומש שלם אשר קוראים בו בלבוז אלמלא כבוד
הלבוז, ואשר לו י"ג מדרגות מן החכמה וי' מן המעשה הוא כס"ת שלם שחסר או
נפסק אות אחת שאין קורין בו מן הדין. וביאר זה מרע"ה בחוש (דברים כט) אחת רחיתם
המופחים הגדולים ההם ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה, שהבאתי אתכם
במדבר ארבעים שנה וקבלו האזנים עיני האמונה. כי זהו מה שרואה השי"ת מצריותו.
ונראה זה מאלו דרוש בפרשה ההיא כי ההקדמה הזאת מפתח ומבוא אליה:

בד ר' אלעזר חסמא אומר קנים. סמך זה המאמר לכאן לפי שבנה על יסוד המשניות
העליונות אס אין דרך ארץ אין תורה, כמו שפירשתי, כי המעשים הגופניים נושא
לתורה, ובמשנה הב' גם כן ביאר כי המעשה עיקר, בא עתה ר' אלעזר וביאר כי כל
שהיה המצוה יותר גופנית הביא יותר שלמות, וכמו שביארה התורה אחר פרשת העריות
(ויקרא יט) קדושים יהיו כי קדוש אני, קראנו קדושים בהפריש עלמנו מן העריות,
ואין בכל הזהרות התורה שהאדם יהיה נוטה בעצמו אליהם כזאת, ולו"א קנים ופתחי
גדו הן הן גופי הלכות וכאלו הן עקרי התורה. אמנם תקופות וגימטריאות שהם
גופי העיון הם הכנות להכנות המעשה שהיא החכמה, אפי' קנין קני יולדת וזבין וזבות
שים בהם כמה הלכות במסכת קנין, ופתחי נדה שהאדם וסתה וזריכה לשמור עד שתחזור
לפתחה, ומתי תהיה ספק זנה ואין קרובה נאכל, ומתי תהיה (ספק) ודאי זנה וקרובה
נאכל. ואלו הן גופי הלכות שכלם הלכה למשה מסיני: תקופות, חכמת הסנוסה ויבדרי
העבור והקבועים והתקופות. כך כתבו המפרשים ז"ל:

ב ד א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם וכו' ❁. יש מי שכתב כי היודע כל
החכמות אס אינו אוהב החכמה אינו חכם, לפי שמתוך כך יתראל מלמוד וישכת
בכל יום מה שלמד, אך האוהב החכמה ומהאויב אליה אע"פ שלא למד כלום נקרא
חכם, כי מהשבתו אותה יבייגה. ואפשר להמתיק הענין הזה ולומר כי זה דומה למ"ש כי
במצוה אחת לבדה יזכו לעולם הבא, ובמקום אחר אמרו כי המקיים כל המצוות זולת
אחת קיים ליה בחרור. ופשר דבר כי מי שקיים בנפשו לקיים כל המצוות ולא קיים אלא
האחת הרי דבק במחשבתו בכל התורה כולה. וזה המעט יספיק לו עם המחשבה הטובה.
אבל מי שאמרו המקיים כל התורה זולתי דבר אחד אינו דבק בתורה, כי התורה כולה
אחת היא ואינה מתחלקת. כן היודע מעט ממנה ומחשבתו דבקה בטולה הרי הוא שלם
מלך מחשבתו, וכל מי שיודע שטור גדול ממנה ופירש ממנה קיים ליה בחרור, כי
התורה ארוכה מאדן מדה ואין לה סוף, וזה שם קץ לה. ואפשר שזה מ"ש להבין
משנת כל שחכמתו מרובה ממשווי דקים ליה בחרור דכתיב ארוך האיש אשר יצטת,
זה הענין כי אלו החכמים אינם עובדים להש"י אלא עובדים עלמם. וכבר אפשר שיובן אומרו
(משלי יד) מדרכיו יטבע סוג לב ומעליו איש טוב, הסוגייה מאחרי ה' הם בלב
[מסכת אבות] 6